

„AZ ÉN CÍMERPAJZSOM”

A serdülőkorú fiatalok énképének
vizsgálata

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. Szakirodalmi alapon nyugvó elméleti áttekintés	6
1. Serdülőkor	7
1.1. Serdülőkor a modern társadalmakban	10
1.2. Serdülőkor a természeti népeknél	11
1.2.1. Serdülőkori beavatások	12
1.2.1.1. Észak-Amerika	14
1.2.1.2. Dél-Amerika – Tűzföld	14
1.2.1.3. Afrika	14
1.2.1.4. Ausztrália	16
2. Énkép.....	17
2.1. Énkép és önértékelés	18
2.2. Énkép és önmegvalósítás a humanista pszichológia irányzatának szemszögéből	20
2.3. Az énkép fejlődése	22
III. Saját vizsgálat bemutatása.....	27
3.1. A vizsgálat célja, feladatai.....	27
3.2. Kérdésfeltevések, hipotézisek	27
3.3. A vizsgálati módszerek bemutatása	29
3.4. A vizsgálati minta bemutatása.....	31
3.5. A vizsgálat lebonyolítása	32
3.6. Az eredmények értékelése.....	33
3.7. A kérdésfeltevések megválaszolása	45
IV. Összegzés.....	46
Felhasznált irodalom.....	47
Mellékletek	50

BEVEZETÉS

<http://www.csaladhalo.hu/cikk/szinek/utazas-kontra-kamaszok>

*„Az ember még nem ember,
csak hadonászó veszélyes kamasz.
Az ember akkor lesz ember,
ha átvilágítja mélyéig önmagát,
s a benső világosságból
környezetére sugarat bocsát.”*

Weöres Sándor: Protohomo

I. BEVEZETÉS

A dolgozat mottójául kiválasztott Weöres Sándor vers rávilágít arra, hogy a felnőtté válás akkor történik meg, amikor az egyén önmagába tekint. Serdülőkorban a 14-18 éves fiatalok valami ilyesmire törekszenek, elkezdenek érdeklődni saját lelki életük iránt, intenzíven foglalkoztatja őket saját énjük. Az ember serdülőkorban próbálja meg először megfogalmazni önmagát, megválaszolni azokat a korántsem könnyű kérdéseket: „Ki vagyok én?”, „Milyen vagyok?”, „Milyennek látnak mások?” A kérdésekre adható válaszok alkotják az egyén önmagáról kialakult képét egyszerűen az énképét. A serdülőkori énkép és önértékelés az egész életre nézve meghatározó, hiszen a felnőttkori személyiség gyökerei a serdülőkorba nyúlnak vissza.

A serdülők pszichológiájával és pedagógiájával terjedelmes szakirodalom foglalkozik, ugyanakkor úgy véljük, hogy többet kell tudnunk általában a tizenéves fiatalok énképéről, illetve arról, hogy ők hogyan szemlélik önmagukat. A serdülők énképével kapcsolatban Magyarországon az 1970-80-as években illetve az ezredfordulón több vizsgálat is készült, de ismert tény, hogy a fiatalok arculata is változik. Fő tendenciákban mindenképp hasonlatosak, de vannak olyan jellegzetességek a tanulói személyiségekben, amelyek nem pontosan olyanok, mint a korábbi évtizedekben. Ennek oka egyfelől a 21. század változó szocializációs modellje, másfelől a társadalom, az életvitel, a szórakozás és a kulturális "fogyasztás" átalakulása. A dolgozat empirikus részében azt kutatjuk, hogy ezen változások idején a serdülők hogyan értékelik önmagukat, milyennek látják őket a társak illetve, hogy milyenek szeretnének lenni. A serdülőkor a legalkalmasabb az énkép ilyen jellegű vizsgálatára, hiszen ekkor kezdenek kialakulni a fiatalokban az önmagukról, önmaguk személyiségéről formált elképzelések. Két oka is van, amiért e téma irányába terelődött érdeklődésem. Egyrészt

nagyon érdekelnek a serdülőkorú fiatalok. Másrészt leendő kommunikációtanárként a tanulók oktatásában kiemelt fejlesztési feladatként jelenik meg az énkép és az önismeret fejlesztése, mivel az önértékelésének jelentős szerepe van abban, hogyan viselkedik, hogyan kommunikál az egyén egy adott helyzetben. Ezen okokból nagyon kíváncsi voltam arra, hogy a 14-18 éves fiatalok milyen önértékeléssel rendelkeznek, hogyan látják önmagukat.

A munka a pubertáskorú fiatalok énképének vizsgálatát tűzte ki feladatul. Azonban mielőtt elkezdenénk kutatásunk eredményeinek bemutatását, egy rövid elméleti áttekintést nyújtunk. A szakirodalmi bemutatás két nagy tartalmi egységből áll. Az első rész a serdülőkor rövid bemutatását tárgyalja, a második rész pedig az énképet azon belül is a serdülők énképének jellegzetességére helyezi a hangsúlyt. A serdülőkor teljes résztelességgel történő bemutatására jelen dolgozat keretei között nem vállalkozunk. A pubertáskor rövid összefoglalását néhány serdülőkkel kapcsolatos kutatási eredménnyel színesítjük, majd a további áttekintésben azt vázoljuk, hogy milyen sajátosságai vannak a serdülőkornak a modern társadalmakban illetve a természeti népeknél. Az egyszerű kultúrákban a gyermekkorból a felnőtté váló átmenet nem szakasz, hanem egyértelmű határvonal, ami valamilyen beavatási szertartáshoz köthető. A dolgozatban kontinensenként mutatjuk be, hogy a különböző népeknél milyen beavatási szertartáson kell átesniük a serdülőknek, hogy az ifjakat a közösség teljes jogú tagjának tekintsék. A dolgozat első része elméleti összegzést nyújt, majd a második pedig ismerteti kutatásunk hipotéziseit és eredményeit.

A vizsgálattal a serdülők önismeretére vonatkozó tudás pedagógiai hasznosítását szándékozzuk segíteni. Reméljük, hogy kutatásunk hozzájárul a serdülők mélyebb megismeréséhez illetve a diákok énképéből olyan ismeretek vonthatóak le, amelyek a velük való bánásmódnál illetve személyiségük nevelésnél kiindulópontként szolgálhatnak.

SZAKIRODALMI ALAPON NYUGVÓ ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS

<http://idesuss.hu/hirek/kamaszkor-kuzdelem-szulokent-es-gyemekkent-egyarant-153>

http://www.nlcafe.hu/csalad/20110406/fiatal_lanyok_serdulokori_beavatasa/

I. SZAKIRODALMI ALAPON NYUGVÓ ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS

1. Serdülőkori

Vikár György (1999) a serdülőkort a gyermek- és a felnőttkor közötti átmenetként határozza meg, melyre folyamatként kell tekintenünk. A serdülőkori biológiai változások sorozatával kezdődik, amelyet pubertásnak (nemi érés) nevezünk. A gyerekkorból való kilépés a nemi érésen kívül magába foglalja a pszichés és a szociális fejlődést is. A serdülőkori éles határát nehéz meghúzni, mivel sok az egyéni eltérés illetve a genetikai és a környezeti tényezők is befolyásolják a fejlődés ütemét (Cole-Cole, 2003). A szakirodalom többnyire 14-18 év közé teszi ezt az időszakot. Napjainkban a szakemberek arról számolnak be, hogy a nemi érés sokkal korábban kezdődik, mint fél évszázaddal korábban. Az akcelerációt, a fejlődés felgyorsulását előrelendíti a nagyvárosok gyors életritmusa, a sajtóban, filmekben közvetített szexuális tartalmú hatások tömege, a külvilágból származó információk sokasága és a jobb táplálkozás (Murányi-Kovács, 1980).

Murányi-Kovács Endréné (1980) szerint a serdülőkori az emberi fejlődés hosszú szakasza, amely három alszakaszra osztható: 1. prepubertás, előserdülés, 2. pubertás, 3. utóserdülés, ifjúkor. A prepubertás a civilizált társadalmakban 9-12 éves korig tejed, a pubertást, amely a serdülés kibontakozását és tetőzését foglalja magába 13-16 év korig tart. A serdülőkori az utóserdüléssel, az ifjúkorral zárul, amely a 20. év körül ér véget.

A serdülőkori jelentkező intenzív biológiai változások során a test átformálódik. Az agyalapi mirigy irányító és összehangoló tevékenysége során a szervezet egész hormonális rendszerének működése átalakul. Ennek hatására a növekedés felgyorsul, a testarányok megváltoznak, az elsődleges nemi szervek funkcionálisan éretté válnak és kialakulnak azok a másodlagos nemi jellegek, amelyek külsőleg is megkülönböztetik a nőket a férfiaktól. Ezzel párhuzamosan megjelenik a szexuális vágy, a másik nem iránti érdeklődés. A lányoknál a hirtelen növekedéstől számítva körülbelül 18 hónap múlva jelentkezik az első menstruáció. A bekövetkező testi változások eredményeként a fiatalok elérik a biológiai érettség állapotát. Ennek hatására kezd kibontakozni náluk a szexuális viselkedés illetve érintkezés, kialakulnak az első szerelmek és párkapcsolatok (Cole-Cole, 2003). Egy 2006-ban végzett, szegedi középiskolás párok kapcsolatáról, családi életéről való véleményét feltérképező kutatásból kiderül, hogy serdülőkori a fiatalok egyharmadának van párkapcsolata. A kutatás szerint a lányokra jellemzőbb, hogy párjuk van, ezen kívül a családstruktúra befolyásoló erő.

Pubertáskorban azoknak a tizenéveseknek van párjuk, akik otthon két szülővel élnek (Kovács-Pikó, 2008).

A serdülőkorba lépő fiataloknak a testi változásokkal párhuzamosan személyiségük is megváltozik. A pubertáskori személyiségfejlődés legszembetűnőbb megnyilvánulása a serdülők erős függetlenség-, szabadság- és önállóságvágya, amely szembeállítja őket a felnőttekkel, ez pedig konfliktuslehetőségekhez vezet. A serdülőknek a felnőttektől való függetlenségi törekvése mellett nagy erővel igyekeznek, hogy önálló egyéniségét másoktól elhatárolja, személyiségét kialakítsa. Ennek az igénynek a megjelenésével a serdülők belső világuk felé fordulnak, saját tulajdonságaik és annak megismerései foglalkoztatják. (Murányi-Kovács Endréné, 1980). Erik Erison pszichoszociális elméletében a serdülőkor legfőbb fejlődési feladatának az identitás, a „Ki vagyok én”? kérdésre való válasz megtalálását tartja. Az egészséges pszichoszociális fejlődés szerves részeként vezeti be Erikson az identitáskriszis fogalmát, amely az serdülők önmagukban való kételkedését jelenti. Ekkor a tizenéves fiatalok különböző viselkedésformákat próbálnak ki, ezáltal keresik meg önmagukat és alakítják ki a felnőtt én-identitásukat. Az identitáskriszis ideális esetben a húszas évek elejére, vagy a közepére megoldódik (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem, 2003).

Az identitás kialakulásában kitüntetett szerepe van az azonosulási folyamatnak. A serdülőknek szükségük van ideálokra, amelyekben megtalálhatják önmagukat, amikhez mérhetik magukat. Ilyen ideál lehet a példakép, amiből összerakják a serdülők a követendő értékek rendszerét (Gál-Majzik, 1982). Egy 2005-ben végzett példaképválasztást vizsgáló magyarországi kutatás rámutat arra, hogy a serdülőknél szinte azonos mértékben jelennek meg a családból és a médiából választott példaképek, ugyanakkor a tanári példaképek és a magas kultúrából származó orientációs személyek (tudósok, művészek) száma elenyésző. A vizsgálat eredményei szerint a serdülők nagy része egyéni tulajdonságok miatt választotta magának az adott példaképet. Főleg az idősebbekre jellemző, hogy nincs példaképük, amit az egyediség, az autonómia hangsúlyozása miatt utasítottak el (Berta, 2008). Azt gondolom, hogy a fiatalok a médiából való példaképválasztása, azért ilyen meghatározó, mert napjainkban a szabadidős tevékenységek átrendeződtek. A fiatalok kevesebbet olvasnak és több időt töltenek a televízió előtt, ahogy már erre több kutatás is rávilágított (Keresztes – Pluhár – Pikó, 2009; Ábrahám, 2006). Továbbá úgy vélem, hogy a serdülők médiából való azonosulási modellkeresése negatív hatással van személyiségfejlődésükre, mivel a piac- és profitorientált kereskedelmi televíziók műsoraiban szereplő személyek, előállított „sztárok”

eltorzult eszményképet, értékorientációt sugallnak a közönség számára. A serdülőknek még kialakulatlan a személyiségük, ezért szükségük lenne arra, hogy a szülők segítsék őket a tévében látottak értelmezésében.

Serdülőkorban a biológiai és lelki átalakuláson kívül megváltozik a kortársakkal és a felnőttekkel való kapcsolatok rendszere. A kamaszok számára fontossá válik a nagy társas csoporthoz tartozás, több időt töltenek a kortársak körében valamint a barátság szerepe megnő. Serdülőkorban a klikk és a banda lesz az új kortárs csoportforma. A társas kapcsolatok új formái a gondolkodás összetettebb formáit igénylik, megjelenik a logikus és hipotetikus gondolkodás. Az újfajta gondolkodás egyik megnyilvánulása, hogy a serdülők bírálják a felnőttek által kinyilvánított életbölcseességeket. Lelkes érdeklődést mutatnak az elvont eszmék iránt, amiknek követése révén igyekeznek megtalálni önmagukat. Az erkölcsi kérdésekről való gondolkodás is hozzásegíti őket identitásuk kialakulásához. A serdülők többségét erősen foglalkoztatja, hogy mi a jó, és mi a rossz, milyen elvekre kellene alapoznia viselkedését, és melyek szerint kellene megítélnie másokét. A gyermekkorból kilépő fiataloknak szélesebb tudásuk van a társadalmi normákról és az erkölcsi követelményekről (Cole-Cole, 2003). A serdülők erkölcsi szocializációját vizsgáló kutatás szerint az életkor növekedésével korreláló csökkenést mutat a hagyományos normák követésének hajlandósága. A fiatalok a barátok becsapását, titkaik elárulását súlyos vétéknek látják, az erőszakos cselekedeteket pedig elutasítják. A hagyományos szabályok, normák betartása a fiúk, a rossz tanulók, a magasabb évfolyamra járók számára kevésbé fontos. A fiatalok fontosnak tartják a vélemény melletti kiállást, ugyanakkor a többség akaratával szemben kevesen vállalják meggyőződésüket (Szekszárdi – Horváth – Buda – Simonfalvi, 2000).

Az említett változások hatására a serdülőknél gyakoriak a hangulati hullámzások, az egyén akaratától független, indulati események. A tizenévesek ebben a korban sokszor ingerlékenyek, kedvetlenek, sőt nem ritkán „lusták”. A kamaszokkor az érzelmi nyugtalanság időszaka, a serdülők igen gyakran felháborodnak, könnyen megbántanak másokat, de ugyanakkor gyorsan lelkesednek vagy elérzékenyülnek. Ezek a személyiség mélyebb rétegeit érintő vonások attól is függenek, hogy az egyén milyen kultúrában nő fel. (Murányi-Endréné, 1980).

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a serdülő fiatal egy átmeneti időszakot él meg, amikor az egyén már nem gyermek és még nem felnőtt. Ebben az életszakaszban a szervezet működésének átalakulása és a személyiség intenzív formálódása megy végbe. A külső és

belső átalakulások következtében jelentkező emocionális folyamatokban és a konfliktusok létrejöttében nagy befolyása van a kultúrának és a családi környezetnek.

1.1. Serdülőkori a modern társadalmakban

A serdülőkornak a testi és lelki folyamatok mellett három fő követelménye van: 1. a szülőkről való érzelmi leválás; 2. azonosulás a nemi szereppel; 3. a felnőtt szerep vállalása. Nagy feladatok ezek a modern kultúra bonyolult és ellentmondásos követelményrendszerében felnövő serdülőnek. „A serdülőkori nyugtalansága, lázadása gigantikus küzdelem e célok elérésére” (Vikár, 1999, 56). A modern társadalmakban a serdülőkori fejlődés-lélektani szempontból egy viharos periódus, melyben gyakoriak a problémák és a konfliktusok. A problémák lélektani okait három területen kereshetjük: 1. a gyermekkor traumatikus történései miatt a fiatal a serdülés terheivel nem bír megbirkózni; 2. a család belső egyensúlyzavarai a serdülőkori fokozatos függetlenedési folyamatának útját állják; 3. olyan elvárásokkal szembesítik a serdülőt, amelyek én-azonosságával nehezen egyeztetethetők össze. Ezek a faktorok kiegészítik egymást, sőt ok-okozati összefüggésben is állhatnak egymással (Vikár, 1999).

A modern társadalmakban a felnőtté válás sok és bonyolult szerepek elsajátításával jár, amelyek sokrétűek és összetettek. E kultúrákban a szociális környezet rendkívül szövevényes, az emberek egymással való kapcsolatát bonyolult normák szabályozzák. Ebből adódóan az embernek már a gyermekként sok viselkedésszabályt kell megtanulnia, majd a serdülés periódusában aránylag rövid idő alatt alkalmazkodnia kell a felnőtt világhoz. Tehát a gyerekkorból kilépő fiataloknak el kell sajátítaniuk a társadalmi szerepeket és szociális érintkezés normáit, ami nem könnyű feladat számukra. Szociálpszichológiai megfigyelések szerint az átállásban nem annyira a nyilvánvaló viselkedésszabályok okoznak gondot a serdülőknél, hanem inkább az emberi kapcsolatok sokrétű, rejtett, alig tudatosítható szabályai (Buda, 1970). Buda Béla (1974) szerint a serdülőkori nehézségek oka az, hogy a társadalom túl bonyolult követelményeket állít a serdülő elé, amelynek teljesítési módját nem tanítja meg. A modern társadalom bonyolult követelményei és szerepelvárásai növelik a konfliktusforrásokat és serdülő életében egyre több problémás helyzetet idéznek elő.

A serdülőkori gyakran előfordulnak olyan jelenségek, amelyek más életkorokban kórosnak számítanak, ám többségük a serdülőkori kísérőjelenségei vagyis a korszak lezárása után elmúlnak. E jelenségek lehetnek testi tünetek – átmeneti magas vérnyomás, fejfájás vagy

kifejezetten lelki problémák: búskomorság, befeléfordulás, kirobbanó agresszivitás, depresszív hangulatok. Ezek a tünetek néha nagyon ijesztőek, de az esetek többségében nem súlyos lelkibetegség kezdetét jelzik, hanem a serdülőkori válság tüneteinek minősülnek. A bizalom, a biztonságot nyújtó családi kapcsolat az, ami a serdülőkori krízis megelőzésében segíthet (Vajda, 1991).

A serdülőkorról való felfogást lényegesen módosították a 20. századi kultúranropológiai kutatások, amelyek az ősi életformában élő népeknél vizsgálták a nevelés, a szexualitás, az érzelmi élet és a kultúra összefüggéseit. Vizsgálataik egyik tanulsága az, hogy a serdülőkor lélektana szoros összefüggésben áll a társadalmi és kulturális viszonyokkal. Először Margaret Mead amerikai antropológusnő figyelte fel arra, hogy a pubertás az egyszerű természeti népeknél problémamentes, a civilizált kultúrákban észlelhető serdülőkori nehézségek, identifikációs problémák hiányoznak (Vikár, 1999). Tehát a gyermekkorból a felnőttkorba való átmenet elsősorban a modern civilizációkban jelent kritikus időszakot, amelyekben a gyermeki és a felnőtt világ közötti elkülönülés az évszázadok során egyre nagyobb és időben is kiterjedtebb lett. A modern társadalmakban a gyerekkor határa kitolódott a felnőttiség irányába, ami a tankötelezettség időtartamának meghosszabbodására vezethető vissza. A társadalmi körülmények az önálló egzisztenciával nem rendelkező egyéntől azt követelik, hogy tanuljon, maradjon családjától függő helyzetben. Mivel egyre több időt vesz igénybe a tanulás, a civilizált társadalmakban a gyermeki világból nehezebb átlépni a felnőtt társadalomba. A felnőttiségre való felkészülés meghosszabbodása a biológiai és a szociális érettség eltávolodását okozta. Ennek a késleltetésnek hátrányos következményei a serdülőknél jelentkező belső konfliktusok és a környezettel való összeütközések (Vajda, 1991).

1.2. Serdülőkor a természeti népeknél

A természeti népeknél a serdülőkor a szubjektív nehézség szempontjából semmiben sem tér el a többi életkori szakasztól. A testi serdülés lefolyása nem különbözik, olyan mint máshol, de a pszichés változások alakulása folyamatosabb. A személyiségen belüli változások könnyen végbemennek, a serdülők nem kerülnek ellentétbe a környezettel, és érzelmi, indulati hullámváz állapotába csak ritkán kerülnek (Buda, 1974). Tehát az egyszerű népeknél a serdülőkor lefolyását nem kísérik olyan problémák, mint a civilizált társadalmakban. Ennek magyarázata, hogy a természeti népeknél egyszerűbbek a felnőttiséggel járó követelmények. A felnőtt személyiség helyzetébe való beilleszkedés könnyebb, mivel e kultúrák kevesebb

alkalmazkodást követelnek meg az egyéntől. A felnőtt státus elérése csupán azt jelenti, hogy a családi rendszerben új pozíciót foglal el az egyén, és fokozottabban vesz részt a közösség gazdasági életében. A munkával kapcsolatos tevékenységeket már a gyerekek is gyakorolják. A munkamegosztásban nincsenek olyan pozíciók, amelyhez különösebb képzésre vagy tanulásra lenne szükség. Az természeti népeknél a nemek kapcsolatát egyszerű normák szabályozzák, e normák között kevés a tilalom. A szexuális játékok megengedettek, amelyeket az egyén már gyerekkorától kezdve a felnőttektől néz el, mivel a törzs együtt, egymás előtt él. A nemi érés idejére a serdülőknek már bőséges tapasztalataik vannak a szexuális élet területén. Az egyszerű népek életében az individualitás nem kap akkora hangsúlyt, mint a fejlett társadalmakban (Buda, 1970).

A család befolyásában lényeges különbség van a fejlett és a fejletlen társadalmak között. A természeti népeknél a család lélektani jelentősége kisebb, a gyerek és a szülők közötti érzelmi kapcsolat kevésbé erős, ugyanakkor a család egzisztenciális jelentősége nagyobb. A civilizált társadalmakban a szülő-gyermek kapcsolat a szülő tekintélyén alapul, a természeti népeknél inkább a tekintély erején és azon a tényen, hogy a gyerek számára fontos lehetőségek felett a szülő gyakorolja a kontrollt (Buda, 1974).

A természeti népeknél a gyermekkorból a felnőtté váló átmenet nem szakasz, hanem egyértelmű határvonal, ami valamilyen beavatási szertartáshoz köthető. A fiatalnak egy életkor vagy egy fejlettségi szint elérésekor valamilyen beavatási szertartáson kell átesniük, melyet követően az ifjakat a közösség teljes jogú tagjának tekintik (Vajda, 1991). A beavatás idején a serdülőknek speciális módon kell viselkedniük, bizonyos próbatételeket kell kiállniuk, valamint számos tabunak és étkezési tilalomnak vannak alávetve. M. Eliade (1999) szerint a különféle próbatételek célja, hogy a serdülőt felkészítsék a felnőttélet felelősségére és bevezetik a szellemi életbe.

1.2.1. Serdülőkori beavatások

Popper Péter (2001) szerint a rítusok és a szertartások társadalmi funkciója elsősorban az, hogy stabilizálja az egyének és a népek identitását, azonosságtudatát, a személy felelni tudjon, a „ki vagyok én?” kérdésre. Ezekben a kultúrákban ismeretlen az érésben lévő ember identitásavara. A beavatási szertartások során a fiatalok tanulságot tesznek arról, hogy alkalmasak a felnőttéletté. Ezek a szertartások tulajdonképpen felnőtté válási próbák, melynek során az egyszerű népek serdülői bebizonyítják, hogy képesek önmagukat és jövőjüket

családjukat ellátni. Ha a törzs vadászó életmódot folytatott, akkor a fiatalnak felfegyverkezve egyedül el kell mennie vadászni, és egy jelentős elejtett vaddal kell hazatérnie. Az ezekhez hasonló próbatételek a természeti népeknél a szociális felnőtttség próbái (Popper, 2001).

Arnold van Gennep francia vallásnévelő, antropológus szerint (idézi Gaál) a beavatási szertartások három fázisból tevődnek össze: elkülönítés, határállapot és visszafogadás. Az egyént először elkülönítik az addigi környezetéből, majd pszichéjét és testét megterhelő próbákra vetik alá. A közösség csak akkor fogadja vissza az egyént, ha kiállta a próbákat. A próbák kiállásával az egyén új státuszt, esetenként új identitást kap. A beavatási szertartásoknak azokban a kultúrákban hangsúlyosak – és szélsőségesek – amelyekben nagyon fontos az együttműködés, ilyenek például a vadászó népek, amelyekben kiemelt szerepe van a transzcendentális elmélyülésnek, mint például az indián törzsek, illetve azoknál a törzseknél, ahol az egyén túléléséhez szükséges, hogy elsajátítsa a közösség teremtésmítoszait, hagyományait, mint például a földműves népek. A szertartások funkciója hogy módosítsák, majd „új minőségben” integrálják az egyént a közösségbe (Gaál, 2009).

A serdülőt a beavatás „teszi” felnőtté illetve e rítusok és a bennük foglalt kinyilatkozások jóvoltából ismeri el a közösség teljes jogú tagjának. A beavatási rítusok révén megy végbe az átmenet a gyermek-vagy serdülőkorból a felnőttkorba, s amelyek a közösség minden tagja számára kötelezőek. A beavatás a fiatalembert bevezeti az emberi közösségbe és egyben a spirituális értékek világába. Elsajátítja a felnőttek viselkedését, technikáit és intézményeit, de a törzs mítoszait és szent hagyományait, az istenek nevét és alkotásaik történetét is. A beavatási szertartás tehát a törzs mitológiai és kulturális hagyományait is magába foglalja. Az ifjúavatás a serdülők anyjuktól való elszakításával kezdődik, amely nemcsak a gyermekkor világától való elszakadást jelenti, hanem a gyermek felelőtlen, boldog, tudatlan és aszexuális állapotból való kiragadására is utal. A szakítás oly módon történik, hogy az anyákban és az avatandókban egyaránt mély nyomot hagyjon. Az ifjak számára azért meghatározó élmény a beavatás, mert amíg gyermeki státusban vannak, egyáltalán nem vesznek részt a törzs vallási életében. A mitikus idők felelevenítésével lehetővé teszik a beavatottak számára a törzs vallási örökségével való azonosulást (Eliade, 1999).

A lányok serdülőkori beavatásai kevésbé elterjedtek és kevésbé kidolgozottak, mint a fiúkéi. A fiúk számára a beavatás bevezetés egy olyan világba, amely már nem „közvetlen”: a szellem és a kultúra világába. A fiúk szertartásai eredetmítoszon alapulnak. A beavatás során a fiúkat bevezetik a törzs mitikus történelmébe és megismerkednek azokkal a természetfölötti

lények történetével, amelyek a nép vallási, társadalmi és kulturális intézményét megalapozták. A fiúk beavatása kollektív, míg a lányok beavatása mindig egyénileg történik. Ennek oka, hogy a női beavatás az első menstruációval kezdődik, ami a természeti népek szemében a felnőtt asszony létmódjának elfogadásával jár együtt. Az első menstruációt követően a lányokat elszakítják, elkülönítik a közösségtől. Az elkülönítés időtartama kultúránként változik: három naptól (Ausztrália) húsz hónapig (Új-Írland) sőt több évig is tarthat (Kambodzsa). Ez az elkülönítés erdőben történik, mint a szuahéliknél, vagy egy speciális kunyhóban, mint sok észak-amerikai törzsnél, Brazíliában, az Új-Hebridákon, a Marshall-szigeteken illetve egyes afrikai népeknél. Az elkülönítés során a lányokat kioktatják a nemiség és a termékenység titkaira, megtanítják nekik a törzs szokásait és a vallási hagyományoknak azon részét, amelyekhez a nők is hozzáférhetnek. Az elzárttság időszakában a lányok rituális dalokat és táncokat, valamint sajátos női mesterségeket tanulnak, elsősorban fonást és szövést. Egyes vidékeken a lányok beavatásához az ünnepek is hozzátartoznak, amelyek kinyilvánítják, hogy a lányok felserdültek, tehát alkalmassá váltak az asszonyi létmód vállalására illetve a családalapításra. A lányok számára a beavatás nemi érettségük látható jelének titkos értelmére vonatkozó kinyilatkozások sorát foglalja magába (Eliade, 1999).

A gyermekkorból a felnőttkorba való átmenethez kötődő beavatási szertartások tartalma kultúránként változik, amelyeket kontinensenként mutatom be.

1.2.1.1. Észak-Amerika

Az észak-amerikai beavatások jellegzetes eleme a magányba vonulás. A tíz-tízhat éves fiúk a hegyekbe vagy az erdőbe húzódnak. Az avatandóknak étkezési tilalmaknak vannak alávetve, főként az első négy napon böjtölniük kell. Ezeken kívül a pubertás korú fiatalok aszketikus gyakorlatokat végeznek: gőzfürdő vagy jeges vízben való fürdés, a bőr megégetése illetve behasogatása. Éjszaka énekelnek és táncolnak, napkeltekor pedig a védőszellemért imádkoznak (Eliade, 1999).

A Kalifornia területén élő yorok indiánok szerint a menstruáló nőt isteni erők szállták meg, ezért nem szabad a hétköznapi emberek között tartózkodnia. Az első havi vérzéskor a fiatal lányokat ünnepi ruhába öltöztetve egy rejtekhelyre kísérik, ahol egy előre megtanult rituálét kell bemutatniuk, speciális fürdőt vesznek, és csak bizonyos ételekből ehetnek a menstruáció ideje alatt. A hopi indiánok beavatási szertartásaiban hangsúlyos a „halál

szerepe”. A pubertásba lépő fiúkat a törzs embere először a temetőbe viszi, ahol ki kell ásniuk a halottakat, majd azok ruháit kell magukra venniük. Ez után egy föld alatti kamrába viszi őket, amelyet az indián hagyomány szerint csak egy lépés választ el az alvilágtól, ahol a Katchina szellemek élnek. Itt, a sötétben megsebzí őket, hogy még közelebb érezzék magukhoz a halált (Gaál, 2009).

Az inuit eszkimók a kamaszkorú fiatalokat spirituális utazásra küldik a vadonba. Napokig kell barangolniuk, egészen addig, amíg hallucinációi nem támadnak. Ekkor egy vízió során megjelenik előttük totemállatuk, s tudatja velük, mi lesz a feladatuk ebben az életben (gyógyító ember, hajókészítő stb.) Az eszkimóknak lakatlan, monoton területet kell bejárniuk, nem ehetnek semmit és nem is alhatnak – egyes esetekben napokra egy jégkunyhóba zárják őket (Gaál, 2009).

1.2.1.2. Dél-Amerika-Tűzföld

A jamanák és a halakwulupok beavatási szertartásainál nincs testi csonkítás, inkább erkölcsi, társadalmi és vallási oktatási folyamat. A lányokat és a fiúkat egyszerre avatják be. A beavatás messze a falutól történik. Az avatandók oktatóik fennhatósága alá kerülnek és bizonyos fizikai és erkölcsi tanítást kapnak. A serdülőknek böjtölniük kell, meghatározott testtartást kell felvenniük, nagyon keveset és csak halkán beszélhetnek, le kell sütniük a szemüket, s főképp virrasztanak. A jamanák a beavatást újjászületésnek tekintik (Eliade, 1999).

1.2.1.3. Afrika

Az angol maszájoknál a serdülők beavatása azzal kezdődik, hogy a jelöltek fegyvertelenül összegyűlnek és fehér agyaggal bekenik a testüket, s két-három hónapig eképpen járkálnak. Ezután a szertartásvezetők leborotválják a jelöltek fejét, aztán leölnek egy ökröt vagy egy birkát, majd másnak minden jelölt kivág egy fát, amit aztán a lányok felállítanak a jelöltek kunyhói elé. Másnap a serdülők kifekszenek a friss levegőre, és hideg vízben megmosakodnak. Ezután a szertartásmester körülmetéli őket, a vért ökörbőrbe fogják fel, amit aztán a fiú ágya alá tesznek. Utána a beavatottakat négy napig bezárva tartják. Miután kijönnek fehéranyaggal festik be az arcukat, a fejüket pedig kismadár-és structollakkal rakják körbe. Amikor meggyógyultak, lenyírják őket, s amikor már olyan hosszúra nő a hajuk, hogy be lehet fonni, harcosoknak, il-murannak nevezik őket (Gennep, 2007).

A német maszájoknál a beavatási szertartás sorrendje ugyan az, azzal a különbséggel, hogy az operáció után nagy lakomát rendeznek, amelyen részt vesz valamennyi körülmetélt apja és a szomszédság. A műtéten átesetteket hét napig tartják elzárva. Ennek elteltével fehér bakkecskét ölnek le a számukra, mindegyikük kap a húsból, a csontokat pedig tűzbe dobálják (Gennep, 2007).

1.2.1.4. Ausztrália

Az ausztrál ifjúavatási rítusok ősi beavatásformát képviselnek. A szertartás neve a kelet-ausztráliai törzseknél bora. Az avatási szertartás a következő mozzanatokat tartalmazza:

1. a szent térség előkészítése, ahová a férfiak az ünnep idejére visszavonulnak;
2. az avatandók elválasztása anyjuktól és általában a nőktől;
3. elkülönítésük a vadonban vagy egy speciális, elszigetelt táborban, hogy ott megtanítsák nekik a törzs vallási hagyományait;
4. egyes műtétek elvégzése, melyek közül a leggyakoribb a körülmetélés, egy fog eltávolítása, a subincisio (a hímvessző mély bemetszése a húgycső mentén), de a bőr felhasogatása vagy a haj kitépése is ismeretes. (Eliade, 1999).

A serdülők beavatási szertartásai a különböző ausztrál törzseknél eltérő. A kurnaik szertartása elég egyszerű. Az anyák leülnek az avatandók mögé, a férfiak pedig libasorban haladva elválasztják őket egymástól. Az oktatók az avatandókat többször a levegőbe emelik, ők pedig a lehető legmagasabbra tárják karjukat az ég felé. Ezután a serdülőket az elkerített szent helyre kísérik, ahol hanyatt fekvé, takarókkal beborítva egy monoton dal hangjai mellett elalszanak. Amikor fölébrednek megkapják „az érettség övét” – és megkezdődik a fiatalok oktatása. A férfiak zúgattyúkat zúgatva közelednek. Miután a serdülők levették a takarót a főnök elmeséli a beavatás eredetmítoszá, amiről nem beszélhetnek azoknak, akik nincsenek beavatva. A szertartás lényege a mítosz elmesélése, valamint annak feltárása, hogy a mítosz hogyan függ össze a zúgattyúkkal és a beavatás misztériumával. A beavatás inkább vallási, erkölcsi és társadalmi oktatásra korlátozódik (Eliade, 1999).

A juinoknál és a murringoknál minden avatandó két „örző”fennhatósága alá kerül. A beavatás egész időtartama alatt ők készíti számára az ételt, ők hoznak neki vizet, ők oktatják, illetve megtanítyják neki, hogy milyen kötelezettségei vannak a törzssel szemben. A serdülők

és az „örzők” ünnepi menetben a hegyekbe vonulnak. Minden megálláskor mágikus táncot járnak. Amikor a hegy közelébe értek, az „örzők” és az avatandók külön táborot vernek. Az „örzők” kevéssel ezután bekötik az avatandók szemét, az orvosságos emberek főnöke megragadja minden fiatal fejét és kisével és kalapáccsal kiüti egy metszőfogukat. A serdülők ezt a beavatási próbatételt általában csodálatra méltó szenvtelenséggel viselik el. A metszőfog kiverése után feltárják a fiatalok számára Daramulun (Legfőbb Lény, „Nagy Úr”) mítoszait, amiről nem beszélhetnek a gyerekek és az asszonyok előtt. A serdülő minden beavatási próbatételt Daramulun nevében szenved el, és minden kinyilatkoztatás az ő gesztusaira és varázserőire vonatkozik. Ezután majd minden avatandó kap egy opusszumbőr férfiövet és visszatérnek a kis táborba, ahol táncolnak és pantomimra kerül sor. A beavatottak vörös okkerral vannak bemázolva, most már a többi férfihez hasonlítanak. Az ifjú beavatottak ettől kezdve hat-hét hónapig a vadonban élnek oktatóik felügyelete és számos étkezési tilalom mellett (Eliade, 1999).

2. Énkép

A személyiség kialakulása magába foglalja az énképnek, vagyis egy önmagáról alkotott képnek a kialakulását. Az énkép pszichológiai fogalom, az énre vonatkozó attitűdök rendszerét, a személyiség önmagáról vallott, önmagára vonatkoztatott tudattartalmak együttesét jelenti (Mohás, 1978). A Pszichológiai kislexikon így fogalmaz az énképről: „a személy önmagáról alkotott elképzeléseinek összessége, amelybe beépül mások véleménye és a saját magával kapcsolatos élmények és tapasztalatok sokasága” (Balogh, 1997: 110).

Csertő Aranka (1991) megkülönböztet objektív és szubjektív énképet. A szubjektív énkép a jelenlegi, a fejlődő én aktuális szintjén álló én-reflexió, melyben kifejeződik, hogy „milyennek tartom magam”. Szubjektív énkép alatt azt értjük, amit a serdülő önmagáról gondol. A szubjektív énképben a szociális környezet azon visszajelzései vannak, amelyeket az egyén elfogad, így azokat beépíti énképébe. Csertő szerint az objektív énkép a mások tükrében megélt én, mely szerint olyanok vagyunk, amilyenek mások látnak bennünket. Akkor van a személynek reális énképe, ha a szubjektív és az objektív énkép nem esik túl messze egymástól, tehát a külvilág, a körülvevő emberek véleménye nem nagyon tér el a személy saját magáról kialakított képétől.

Az énkép tehát nem független másoktól. Az egyén önmagáról való ismerete attól is függ, mit gondolnak mások róla. G. H. Mead (1973) szerint mindenki úgy reagál önmagára, ahogyan környezete reagál rá. „Többé-kevésbé tudattalanul úgy látjuk önmagunkat, ahogyan

mások látnak bennünket” – mondja a szociálpszichológus (Mead, 1973: 88). A környezet, a társak által adott reakcióknak nagy szerepe van az énkép alakulásában, mivel szociális tükörként hatnak az egyénre. Saját magunkról embertársainknak a megnyilvánulásainkra adott reakcióiból szerzünk információkat, következésképpen, amit mások mondanak, az egyénről azt önmaga értékelésében felhasználja. Ezt az összefüggést Mead ismerte fel elsőként. A környezet visszajelzéseit az ember nem passzív módon őrzi az énképében, hanem azok hatására maga is alakítja önértékelését. „Az önmagunkról alkotott kép nem merev, statikus rendszer, hanem élő, dinamikusan változó reprezentáció, amit folyamatosan megalkot és változtat az ember: az újabb információkat beilleszti az énképébe, ezáltal az önjellemzés megváltozik” (N. Kollár-Szabó, 2004: 53).

Az énkép nem egyszerűen az objektíve adott és a tudatosítás fokától független tulajdonságok visszatükröződése, hanem szociális beállítottság, a személyiségnek önmagához való viszonya, amelynek három egymással kölcsönösen összefüggő komponense van:

1. megismerő: a személyiség önmagáról való ismerete, a tulajdonságairól alkotott képze
2. érzelmi: e minőségek értékelése, s a hozzá fűződő önérték, önbecsülés
3. viselkedési: a személyiség önmagához való viszonya, vagyis az egyén értékelő véleménye a cselekvésében is megnyilvánul (I. Sz. Kon, 1979: 114).

Az pszichológia több funkciót is tulajdonít az énképnek. Az énképnek motiváló funkciója van, ösztönzi, serkenti vagy gátolja az ember cselekedeteit. E szerep mellett a személy önmagáról alkotott képnek viselkedésszervező szerepe is van, ami azt jelenti, hogy az egyén énképének megfelelően reagál a környezetére. Ezen kívül az énkép jelentést, értelmet ad az egyén tapasztalatainak és mércét állít a cselekvéshez illetve a világ megismeréséhez (Körössy, 2005).

2.1. Énkép és önértékelés

Az énképhez szorosan kapcsolódik az önértékelés fogalma. „Az önértékelés az az értékítélet, amit az egyén megfogalmaz magáról, és amit ugyanakkor hosszabb ideig is fenntart (N. Kollár-Szabó, 2004: 55).

Kiss Tihamér szerint (1978) az önértékelés az egyén önelemzésének, egy komplex lelki folyamatnak eredménye. E folyamatban szerepet kap:

- az egyén világnézetéről, műveltségéről, értékorientációjától függő, maga alkotta eszményi énje és valóságos énje egybevetéséből származó reflexió.
- önértékeinek, erényeinek, képességeinek, erkölcsi magatartásának szubjektív megítélése
- mások megbecsülésének átélése
- a hozzá közel álló társadalmi csoportok közül kiemelten a „referenciacsoport” által nagyra tartott tagjainak róla alkotott véleménye (Kiss, 1978: 92).

Az egyén önértékelése lehet pozitív vagy negatív, mindkettő eredete a szociális környezet attitűdjében keresendő. Aki a környezetétől sorozatosan azt kapja, hogy „buta vagy, kiállhatatlan vagy”, annak komoly esélye van arra, hogy valóban olyanná váljon, elősegítve ezzel a negatív énkép kialakulását. Ha valakiben bízik a környezete, ha viselkedése ellenére értékesnek, „szíve mélyén” jónak tarja, akkor az hozzájárul a képességek kibontakoztatásához illetve a pozitív énkép kialakításához. A pozitív énkép megfelelő önértékelést illetve önbizalmat ad. Az ilyen képpel rendelkező ember énerős, tetteiért felelősséget vállaló, szuverén felnőtt, aki elfogadja és szereti önmagát, továbbá belátja saját korlátait. Ezzel szemben negatív énképpel rendelkező ember egy éngyenge, határozatlan személy, aki kevés önbizalommal és bizonytalan önértékeléssel rendelkezik (Pálhegyi, 1999). Ahhoz, hogy az egyén boldog és sikeres legyen pozitív énképre van szükség, mivel egyrészt megkönnyíti az életben való boldogulást, másrészt ez biztosítja a személyiség számára a kiegyensúlyozottságot és a lelki egészséget.

Az énkép működését kétféle törekvés határozza meg. Az egyik az énerősítés, a másik pedig az énkonzisztencia. Az énerősítés azt jelenti, hogy az ember alapvetően arra törekszik, hogy pozitív önértékelést alakítson ki és tartson fenn, sőt önmagával való elégedettségét fokozza. Az önbecsülést fokozhatja a másoktól kapott pozitív értékelés, az elfogadás, az elismerés illetve a sikeres cselekvés eredménye. Az énkonzisztencia olyan tendenciája az embernek, amellyel fenntartja a korábban már kialakított önértékelést, akár pozitív, akár negatív a személy véleménye önmagáról. Az énkonzisztencia elmélete értelmében az ember úgy viselkedik, hogy az énképével összhangban legyen (N. Kollár-Szabó, 2004).

Az önértékeléssel, az énképpel kapcsolatos összefüggéseket vizsgáló kutatások arra keresték a választ mitől függ az énkép, és mi függ az énképtől. Empirikus vizsgálatok szerint az énkép összefügg a szorongástesztek eredményeivel. Lipsitt illetve Coopersmith (idézi McCandless, 1976) is azt találta, hogy azok a tanulók, akik magasra értékelik önmagukat, jó

énképpel rendelkeznek, azok szignifikáns mértékben kevésbé voltak szorongóak, mint azok a gyerekek, akik alacsonyan értékelték önmagukat. Azt is megállapították, hogy magas önértékelésűek népszerűbbek, mint azok, akik alacsonyra értékelik önmagukat. Általában azt tartják, hogy a jó énkép sikeres beilleszkedéssel is társul.

Az 1960-as évek közepétől több vizsgálat próbálta igazolni azt, hogy a pozitív önértékelés kialakításában a szülő-gyermek kapcsolat a legfontosabb (Kőrössy, 1997). Coopersmith vizsgálata során azt tapasztalta, hogy ahol a szülői nevelésben együtt érvényesült a szigor és a demokrácia, az igazságos és kemény büntetés, ott az egyértelmű elvárások hatására erős önkontroll, éni-entitás és pozitív énkép fejlődött ki a gyerekeknél (idézi Kőrössy, 1997). Ausubel és munkatársai kutatásuk során megállapították, hogy a gyermekek énképének fejlődése a szülők büntetési és jutalmazási mintáitól függ (idézi McCandless, 1976). Elmondható tehát, hogy énkép formálódásban nagy szerepe van a szülők gyereknevelési módszereinek. Az önértékelés pozitív vagy negatív jellegét elsősorban a szülői nevelés és értékelés határozza meg. A pozitív énkép alapját a megértő családi nevelés, a szülői elfogadás, a bátorítás teremti meg, a negatív önértékelést pedig az elutasító, túlzottan kritikus, az irreálisan magas mércét állító szülői magaratás alakítja ki (Kőrössy, 2005). A szülő értékelésével mintegy tükröt tart a gyereknek, visszajelzéseivel minősíti a gyerek énjét. Ebben a tükrözésben a megerősítés azért fontos, mert a megerősítés tartalma lesz a gyermek énképének alapja. A szülői értékelés és modellnyújtás alapján kialakult énképre a tanári minősítések, a kortárs csoporti visszajelentések is jelentős hatással vannak. A hosszú iskolai évek alatt a következetes és gyakori negatív tantárgyi értékelésnek komoly önbecsülést csökkentő hatása van. Az énkép nemcsak a tanári minősítéssel áll szoros kapcsolatban, hanem a teljesítménnyel is. A teljesítmény alakítja az énképet, ugyanakkor az énkép meghatározója, előrejelzője a teljesítménynek, azon belül a sikernek vagy a sikertelenségnek (Kőrössy, 1997).

2.2. Énkép és önmegvalósítás a humanista pszichológia irányzatának szemszögéből

A Maslow-féle szükséglet-hierarchia szerint (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem, Hoeksema, 2003) az ember legmagasabb szintű szükséglete az önmegvalósítás. Ennek legnagyobb gátját az képezheti, ha az egyén nem ismeri saját magát. Ha az ember megfelelő önértékeléssel és reális, pozitív énképpel rendelkezik, akkor tudja önmagát megvalósítani, hiszen tisztába van azzal, hogy mely feladatok haladják meg képességeit, s melyek azok,

amelyek számára kihívást jelentenek és a fejlődés lehetőségét kínálják. Az önmegvalósítás a humanisztikus pszichológia irányzatához kapcsolódik, melynek kiemelkedő alakja volt Carl Rogers. Carl Rogers személyiségelméletében központi szerepet tulajdonít az énképnek. Rogers a teljes egyént organizmusnak nevezi, melynek legalapvetőbb célja az önmegvalósítás, önkiteljesítés. Alapfeltevése, hogy az ember legbelső személyiségmagja pozitív. Szerinte az egyén legfontosabb viszonyítási pontja az énkép, amely gyermekkorban alakul ki. A gyermekévek alatt körvonalazódik az észlelések, élmények azon része, amelyet a gyermek ellenőrizni tud, majd a saját irányítás alá eső dolgok az én részeivé válnak. Ezen kívül az organizmus rendelkezik egy élményvilággal, amely észlelt és folyamatosan változó tapasztalatokból illetve tudatos és nem tudatos élményekből épül fel. Tehát az élmények központi része az énkép. Az organizmus mellett Rogers másik fontos fogalma az énídeál, az a kép amilyenre szeretnénk válni. Az egészséges embernek az énídeálja kissé pozitívabb, mint az énképe. Ez biztosítja egyrészt a megfelelő önfelfogadást, másrészt azt a motiváló erőt, ami az önmegvalósítás felé, pozitívabb irányú változás irányába hajtja az egyént. Ha nagy távolság van az aktuális és az ideális énkép között – tehát: amilyennek éppen látom magam, s amilyen szeretnék lenni –, akkor ez negatív önértékeléssel jár együtt, ebből pedig levertség, csüggedés érzése alakul ki az emberben. Tehát minél közelebb van az énídeál az szubjektív énképhez, annál kiteljesedettebb, boldogabb, elégedettebb az ember (N. Kollár-Szabó, 2004).

Az egészséges személyiségfejlődés akkor valósul meg, ha harmonizál az énkép és a tapasztalatok széles köre, vagy tudatosodik az össze nem illés. Rogers szerint a feltétel nélküli pozitív önfelfogadás az, ami lehetővé teszi az énkép és a tapasztalatok kongruenciáját vagy ezek különbségének tudatosítását. A rogers-i személyiségelmélet értelmében a gyermek egészséges fejlődését az biztosítja, ha a tanár (és a családban a szülő) feltétel nélküli pozitív elfogadásban részesíti a gyereket. Ehhez a pedagógus részéről empátiára van szükség, hogy megértse és elfogadja a gyerektől a negatív viselkedését, a negatív érzelmeket is. Úgy alakulhat ki a gyerekekben a helyes énkép és a pozitív önfelfogadás, ha a tanár a negatív viselkedés mögötti szándékot és a benne megnyilvánuló érzelmeket meglátja, kimondja, tudatosítja a gyermekben a saját törekvéseit, érzéseit. Ha a gyerek felismeri önmagában a negatív törekvéseket, akkor képes lesz azokat korrigálni is, ennek viszont feltétele, hogy a diák azt érezze, hogy elfogadják, megértik őt (N. Kollár-Szabó, 2004).

2.3. Az énkép fejlődése

Az énkép kialakulása és kiteljesedése hosszú folyamat eredménye. Az újszülött mit sem tud önmagáról, nem határolja el magát a külvilágtól. Jó ideig nem tudja elkülöníteni az ént és nem-ént. Három-négy hónapos korától kezdődően különbséget tesz a szülők között, majd fél éves kora után tudja megkülönböztetni a környezetében élő személyeket és az idegenektől. Az első életév leteltével lezárul a csecsemőkor és következik a kisgyermekkor életszakasza (12-36 hónap). Ez életkor vége felé, a beszéd kialakulásával, úgy két és fél éves kor táján megjelenik az „én” szó használata, az énnak mint viszonylagos autonóm személyiségmagnak a tudatosulása. A harmadik életévtől a hatodikig megjelenik az önmagáról való reflexió. A szerepjátékok és mesehallgatás közben megkettőződhet tudata, az identifikáció (azonosulás) révén a képzeletben különböző helyzetekben transzponálhatja magát. A szerepjátékokban az utánzás, az empátia, és az azonosulás éntudatosító tényezőként fontos szerepet töltenek be az éntudat és az önismereti kép kialakításában. Az óvodás korú gyermek ugyan képes már viszonyítani magát más személyekhez, szüleikhez, kortársaikhoz, de még nem képes magát tárgyilagosan, több szempontból megítélni, minősíteni, önmegítélése főleg a felnőttek véleményére támaszkodik. Az óvodába kerülve a kisgyermek önismeretének kialakulásához hozzájárul az „általános másik”, a kortárs csoport. Öt-hat éves korban megjelenik az „árulkodás”, mint mások viselkedésének megítélése. Az első hat évben a személyiség alakulására a szülők gyakorolják a legnagyobb hatást (Kiss, 1978).

A beiskolázás változtat a gyermek éntudatán és énképén. A gyermek első hat életévben fő tevékenysége a játék volt, a beiskolázás után a tanulás lesz. Mind fejlettebb gondolkodással a gyermek eléri, hogy jobban látja a maga helyét a világban, felismeri személyiségének némely lényeges tulajdonságát. Az énkép beiskolázáskor még nagyon szubjektív, homályos, ritkán felvillanó intuitíve, „megérzett” kép. Az iskolás gyermeknek nincs még képessége az önmagáról való reflexióra. A gyermek az iskolában naponta hallja, hogy kit milyen magatartásért dicsérnek vagy marasztalnak, a tanárok egy-egy személyiségtulajdonságot emelnek ki, minősítenek, így kap szempontokat mások és önmaga megítéléséhez. Az iskoláskorú gyermek önmagáról alkotott képét mások véleménye, értékelése határozza meg. A közvetlenül szerzett tájékozódás hozzásegíti egy többé-kevésbé a valóságot tükröző énkép kialakításához. Ez a kép azonban csupán egy-két vonatkozásában jellemző magatartását és személyiségtulajdonságát tükrözi. (Kiss, 1978). Mérei Ferenc a következőt mondja a 6-12 éves gyermekről: „A saját magáról való tapasztalatot, élményt a gyermek nem tudja

ismeretként átfordítani. Önmagáról annyit tud, amennyit mástól hallott illetve vágyteljesítő fantáziája diktál neki” (Mérei, 1976: 256). Az iskoláskor előrehaladtával mind nagyobb szerepet kap az önismeret, az önértékelés, mind gazdagabbá válnak a jellemvonások, jobban strukturált az énkép.

A pubertás előkészítő szakasza folyamán, a prepubertás idején jut el a gyermek az intuitív és konkrét műveleti gondolkodás szintjéről a fogalmi gondolkodás szintjére. Ebben a korszakban a gyermek keresi a kortárs csoportba való beilleszkedést és aláveti magát a csoport szabályainak. Ennek megfelelően értékelési szempontok alapján felülvizsgálat alá veszi énképét. Továbbra is jellemző a gyermekre a kifelé forduló beállítódás, élénken érdeklődik közvetlen környezete illetve a tudományok iránt, de már kezd magával is többet törődni. Közvetlen tapasztalatai vannak iskolai sikereiről illetve kudarcairól, teljesítményét maga is meg tudja ítélni. Teljesítményei felfokozzák önbizalmát, növelik önérzetét. A prepubertás korú gyermek életében nagy szerepet kap a kortárs csoport. Többnyire sejti osztálytársainak róla alkotott véleményét, tehát vannak információi értelmi és magatartásbeli megnyilvánulásairól, amelyből következtetni tud saját képességeire, tulajdonságaira. Így a kortárscsoportban tudatosult tulajdonságok kiegészítik az iskolában szeretteket, és hozzájárulnak a reális énkép vonásainak gazdagodásához. A prepubertás korú gyereket még nem mondhatjuk jó önismerőnek, az önmagáról való tudás keresésének igénye serdülőkorban jelenik meg. Az egyén önmagáról alkotott személyiségkép készítésére főleg serdülőkorban lesz képes, hiszen ehhez megfigyelésre, tapasztalatra, magas fokú reflexióra van szükség (Kiss, 1978).

N. Kollár Katalin és Szabó Éva (2004) publikációjukban összefoglalják a serdülőkori énkép fejlődését. Munkájukban leírják, hogy a korai serdülőkorban (13-15 éves kor) a megismerő funkciók fejlődése lehetővé teszik, hogy a serdülők egyre több tulajdonsággal, szociális és kognitív képességgel jellemezzék önmagukat, egyre több viselkedéses jegyet, érzelmet ismerjenek fel önmagukban és másokban. Az énkonstrukciók tartalma a szociális kapcsolatok és a szerepektől függően jön létre. A pubertások többszörös énreprezentációt hoznak létre: külön-külön jellemzik magukat a különböző társas kapcsolatokban. A társas környezet különböző elvárásai arra készítetik a serdülőket, hogy különbözőképpen viselkedjenek, és így különböző énképet alakítsanak ki magukról. Ebben az életkorban az egyes személyiségjellemzők nem kapcsolódnak össze koherens énreprezentációvá. A serdülők érzékenyek a kortársak és a felnőttek véleményének különbségére.

Középső serdülőkorban (15-17 éves kor) a fiatalokat nagyon erős introspektív (önmegfigyelő) gondolkodás jellemzi, és így egyre több tulajdonságukat ismerik fel önmagukban. A serdülőket mindennél jobban foglalkoztatja, hogy milyen kép alakul ki róluk a környezetükben, mit gondolnak róluk mások. Az előző korszakra jellemző önreflexió nélküli önfogadás teljesen eltűnik ekkora és a pubertások keresni kezdik a „Ki vagyok én?” kérdésre a választ, amit megnehezít az énreprezentációk fennálló sokfélesége. A serdülők finomabb különbséget tudnak tenni a különböző kapcsolatok és szerepek függvényében. Az összehasonlítás két ellentétes tulajdonság kiemelését jelenti. Ez az ellentétkiemelés azonban korlátozza a tulajdonságok integrálását, nem tudja feloldani a tulajdonságok közötti látszólagos ellentmondást. Az észlelt ellentét feszültséget kelt a serdülőben és instabillá teszi az énképet. A kortársak és a felnőtt környezet fontos a serdülő számára, akiktől a pubertás eltérő értékelést kaphat a sokféle szerep miatt, ami összezavarja a serdülőt abban, hogy melyik véleményt fogadja el. Higgins szerint a pubertás a véleményeket inkorporálja, így sokféle belső iránytű működik a viselkedésének szabályozójaként. A középső serdülőkori korszakban csökken a serdülőknek az önértékelése, ami a viselkedéssztenderek és visszajelzések, valamint az énídeál és a valóságos én összehasonlításából fakad.

A késői serdülőkor (17-19 éves kor) énképének tartalma elsősorban személyes nézeteket, értékeket tartalmaz. Ezek az értékek átvettek és belsővé tettek vagy saját tapasztalataik alapján hozták létre a serdülők. Általában saját választás eredményeként ebben a periódusban jelenik meg a fiataloknál a jövőbeli énkép, mint személyes cél. A fiatalok ekkor összevont kategóriákkal jellemzik magukat és az ellentétes tulajdonságok már nem egymás ellentétéként jelennek meg. Az ellentétek integrálásához szükség van a társas környezetből érkező megerősítésre. A környezet segíthet megérteni a serdülőkkel, hogy normális jelenség a látszólag ellentmondásos viselkedés, továbbá segítséget nyújthat olyan magasabb rendű fogalmak használatában, megalkotásában, amelyekkel a pubertások integrálni tudják az ellentéteket. Vizsgálatok szerint ebben az időszakban pozitívabb lesz a fiatalok önértékelése, aminek több magyarázata van. Az egyik szerint az ideális és a reális én közötti különbség csökken. Más nézetek szerint a serdülőkor végére nagyobb autonómiával rendelkeznek a fiatalok, ezért olyan érdeklődési területet preferálnak, amiben sikeresek és olyan baráti kört választanak maguknak, akiktől pozitív visszajelzést kapnak. A társaktól és a teljesítményre kapott pozitív értékelések növelik a fiatalok önértékelését (N. Kollár-Szabó, 2004).

Serdülőkorban az énkép fejlődésében minőségi változás történik. Vikár György szerint (1999:81) „a serdülőkor az énazonosság kialakulásának döntő, az énképnek pedig válságos

időszaka”. A tízéves gyerekeknek a környezet visszajelzései és saját érzései alapján kialakul egy képük önmagukról. Ez a kép a serdülőkorba lépve sehogy sem illik többé rájuk. A testi változások bekövetkeztével a fiatalok érzik, hogy mások, ebből adódóan lép fel önmaguk megismerésének igénye (Vikár, 1999). A serdülő testében és tudatában bekövetkező változások önmaga felé fordítják a figyelmet, s gyakran teszi fel a kérdést: „Milyen vagyok én?” A kérdés megválaszolására megjelenik az önismereti igény, a pubertás arra törekszik, hogy megismerje önmagát, képességeit, személyisége tulajdonságait, de érdeklődéssel figyel másokat is. A serdülőkorú fiatal viselkedésmintát keres, hogy megkönnyítse alkalmazkodását a környezethez és a beilleszkedést a társadalomba. A mai információs zuhatagban a serdülő gyakran veszi a modellszemélyeket az olvasmányjaiból, a televízióból, a filmekből, és hol az egyikkel, hol másikkal kész azonosulni és utánozni őket, lelkesedni értük, az utánzás, az empátia és az identifikáció révén hol ilyen, hol olyan magatartást vesz fel. Egyszerre több, számára jelentős személy felé orientálódik, s ez lelki állapotát bizonytalanná teszi. Ez csak nyújtja a serdülő énazonosságának válságos időszakát, és gátolja abban, hogy relatíve énképet alkosson magáról (Kiss, 1978).

A tizenévesek személyiségvonásai azonban nemcsak a viselkedésmoделlek utánzása közben alakulnak, hanem az iskolai és az iskolán kívüli tevékenységek is hatással vannak fejlődésére. Az iskolai feladatmegoldások közben elért sikerek hozzásegítik képességeinek, akarat, jellembeli sajátosságainak felismeréséhez. E felismerések elsősorban a valós énkép kialakulását szolgálják, de egyben a jelen fejlettségi szintjével elégedetlen serdülőt az énídeál irányába is lendítik. Ez az énídeál a serdülő azon elképzelése, hogy milyen akar lenni, milyen tulajdonságokkal szeretne rendelkezni. A serdülőkor kezdetén gyakori, hogy a serdülőkorú fiatal egy konkrét személyt tekint eszményképnek. Ez a személy csak bizonyos vonatkozásban eszmény, akiért a serdülő rajong. Később megszűnik az eszményi mintakép keresése, és több kritikával több személynek társadalmilag megbecsült tulajdonságai közül válogat. E gyors változásokhoz hozzájárul a hullámozó kedélyállapot és az indulati lobbanékonyosság, az olykor kitörő lelkesedést követő gyors lehangolódás. A pubertáskorú fiataloknál gyakran előfordul az indulattól telített véleményváltozás. A sikerek elérésekor tehetségesnek gondolja magát, intuitív felismerésekkor gondolatát zseniálisnak tartja, máskor meg egy-egy iskolai kudarc, vagy valamilyen nehéz probléma úgy letöri, hogy magát ostobának, tehetségtelennek ítéli. Ilyen hullámozó kedélyállapotban nem lehet a serdülőnek az énképe sem stabil. Maga a személyiségstruktúrája alakulóban van, nincsenek tartós jellemvonásai, ezért nem beszélhetünk a serdülés éveiben érett személyiségről, stabil

énképről. Ennek ellenére sok serdülőben megvan az önmaga keresésének és lehetőségei megvalósításának erős tendenciája. A serdülőnek meg kell találnia azt a személyt illetve „referenciacsoportot”, amelynek viselkedésnormáihoz igazodva kialakíthatja magatartásnormáit és megvalósíthatja önmagát (Kiss, 1978).

Serdülőkorban a tizenéves fiataloknál nagy erővel lép fel az önismereti igény, éppen ezért nagyon fontos minden információ, amit a serdülők képességeikről, személyiségükről, jellemvonásaikról kapnak. Az iskolában jelentős szerepe van a tanári minősítésnek és értékelésnek illetve a társaktól érkező jellemzéseknek, mert egyrészt tükröt tartva segítik a serdülők reális énképének kialakulását másrészt hiteles információkat adhatnak ahhoz, hogy a pubertáskor végére kialakuljon az énazonosság érzése, az identitás (Körössy, 2005).

A serdülők énképét többen is vizsgálták. Radnai Béla (1959) egy középiskolában első és második tanulók önértékelését vizsgálta és a következőt állapította meg: „a tanulók önértékelése 15-16 éves korban még nem látszik elég differenciáltnak s elég önállónak. önértékelésükben a tanár értékelése erősen tükröződik.” (219. o). Mailáthné Cserhalmi Magda (idézi, Kiss) azt kérdezte négy debreceni gimnázium tanulóitól: „Mik a legfontosabb szempontjaim önmagam és társaim megítélésében?” A kérdőív által gyűjtött adatokból kiválasztotta a legtöbb tanuló által használt tulajdonságokat. Mailáthné nemcsak azt nézte, hogy milyen tulajdonságok alapján értékelik egymást és önmagukat a serdülők, hanem azt is vizsgálta, hogy mutatkozik-e fejlődés önértékelésükben 14-18 év között. B. Bazzo (idézi Kiss, 1978) kérdőív segítségével olyan személyiségtulajdonságokra kérdez rá, amelyek a fiatalok énképének, értékorientációjának, beállítódásának feltárására, továbbá, annak megismerésére irányul, hogy a serdülők milyenek szeretnének mások előtt látszani. Mohás Livia (1978) gimnazistákkal íratott önjellemzéseket, melyeket tartalomelemzéssel vizsgálta. A tanulók pszichés jellemzőinek besorolásához kategóriákat állított fel. Mohás Livia megállapítja, hogy a gimnazisták három kategóriában – a szilárdság, az összetartottság és a magatartás terén – inkább negatív vonásaikat, gyengeségeiket ismerik fel jobban. Borbély Julianna (1983) az énkép és az énideál jellemzőit vizsgálta gimnazista fiatalok körében. A huszadik századot követően Varró Éva (2003) vizsgálta a serdülők énképnek jellemzőit.

SAJÁT VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA

<http://www.kamaszpanasz.hu/hirek/szuloknek/3583/tini-testkep>

http://ng.hu/Civilizacio/2011/10/problemas_kamaszkor

II. SAJÁT VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA

3. 1. A vizsgálat célja, feladatai

A serdülőkor az énkép szempontjából kitüntetett szakasz, mivel ebben az életkori periódusban megváltozik az a mód, ahogyan a pubertások önmagukra tekintenek illetve, ahogyan önmagukat jellemzik. A serdülők azt kérdezik önmaguktól milyenek is ők valójában. Ebből adódóan kutatásunk során azt vizsgáljuk, hogy a pubertás korú fiatalok, hogyan látják önmagukat, milyen önértékeléssel rendelkeznek. Kutatásunk arra irányul, hogy bemutassa a serdülők énképének jellemzőit, ezen belül feltárja azt, hogy a pubertások különböző énképei (szubjektív énkép, ideálisnak vélt énkép, társak által róluk adott kép) között milyen összefüggések állapíthatók meg. A kutatás egyik célja, hogy megvizsgálja, milyen összefüggések vannak a pubertás korú tanulók önmagukról adott képe és a társak róluk adott képe között. Továbbá célja a vizsgálatnak, hogy kiderítse a serdülőkorú fiatalok szubjektív énképe és ideálisnak vélt énje között milyen eltérések és összefüggések találhatók. A kutatás nemcsak azt vizsgálja, hogy a pubertások énképe milyen jellemzőket foglal magába, hanem célkitűzése az is, hogy megismerje a 14-18 éves fiatalok énré irányuló vágyait és törekvéseit.

A kutatás nem egyéni diagnózisok felállítására törekszik, hanem a serdülőket vizsgálva, a kapott adatok alapján a korosztályra jellemző következtetések, tendenciák megállapítását tűzte ki feladatául. A kutatás több módszer segítségével kíván képet adni a serdülő populáció énképéről, énefejlődési folyamatáról.

3.2. Kérdésfeltevések, hipotézisek

Kutatásunk során a serdülőkorúak énképét vizsgálva a következő kérdésekre keressük a választ:

- **Első kérdésfelvetésünk az, hogy milyen összefüggések tárhatóak fel a serdülők szubjektív énképe, ideálisnak vélt énképe, valamint a társak visszajelzéséből kapott kép között?**

E kérdésre vonatkozó hipotézis:

H₁: Véleményünk szerint a szubjektív énkép és a társak által visszatükrözött kép között szorosabb összefüggéseket fogunk találni, mint a szubjektív és ideálisnak vélt kép között.

E hipotézisünket arra alapozzuk, hogy a serdülők közötti szoros, érzelmekkel átszőtt kortárskapcsolat a társ értékelésében is megjelenik.

- **Második kérdésfeltevésként arra keressük a választ, hogy mi jellemzi a serdülők énre irányuló vágyait és törekvéseit?**

E kérdésre vonatkozó hipotézis:

H₂: Úgy gondoljuk, hogy főleg a fiúknál az erő, a dominanciát sugárzó tényezők, jellemzők lesznek meghatározóak, a lányoknál mérsékeltebb törekvéseket fogunk találni.

- **Harmadik kérdésfelvetésünk, hogy melyik szocializációs színtér dominál a serdülők identitásának kialakulása szempontjából?**

E kérdésre vonatkozó hipotézis:

H₃: Úgy gondoljuk, hogy a serdülők identitásának kialakulásában a meghatározó háttérrel kortárskapcsolat jelenti.

3.3. A vizsgálati módszerek bemutatása

Kutatásunk során az vezérelt bennünket, hogy több módszerrel és oldalról tárjuk fel a serdülőknek az önmagukról szóló információit. A vizsgálat két módszer segítségével tárja fel pubertáskorúak énképének jellemzőit. Az egyik a kérdőíves módszer. A kérdőív egy tulajdonságlista, amelyet Rudas János a „Delfi örökösei” című könyvében publikált. A kérdőív különböző tulajdonságokat tartalmaz, melyeket 1-től 7-ig terjedő skálán, a pozitív pólustól a negatív felé haladva értékelnek a vizsgálatban résztvevő személyek. A skálán az 1-es az adott tulajdonság pozitív pólusa, a 7-es pedig annak negatív végletét jelöli. A megkérdezetteknek ezen a skálán kell bejelölniük magukat először arra a kérdésre válaszolva, hogy „Milyennek látom magam?”. Ezek után a vizsgálatban szereplő egyéneknek a skálán arra kell megjelölniük a válaszukat, hogy „Milyen szeretnék lenni?”. A kérdőíven ugyanazon tulajdonságlista kétszer szerepel. Miután az adatközlők a fent említett két kérdésre választ adtak, kérdőívüket kicserélik társaikéval, annak érdekében, hogy egy ugyanolyan skálán az osztálytárs is képet tudjon adni az adott serdülő tulajdonságairól. Az egyének a szóban forgó hétfokú skálán kell bejelölnie társát, arra a kérdésre válaszolva, hogy „Milyennek látod az osztálytársadat?”. A jellemzések tehát 3 képet adnak: egy szubjektív énképet, egy ideálisnak vélt énképet és egy társ által adott képet. A kérdőívvel kapott adatokból megállapítható, hogy milyen összefüggések mutatkoznak a képek között. A kutatás során a kérdőívvel nyert

adatokat az SPSS statisztikai elemző program segítségével dolgoztuk fel. Az adatok feldolgozása során a statisztikai törvényszerűségeknek megfelelő módszereket: t-próbát, páros t-próbát, varianciaanalízist, korrelációs számítást és leíró statisztikát (átlag, szórás) alkalmaztunk.

A másik vizsgálati módszer a címerpajzs, melynek jelen alkalmazását a pszichológia tanszéken dolgoztunk ki. E módszer a serdülők személyiségének mélyebb megismerését szolgálja. A módszer öt kérdést tartalmaz, amelyekre a válaszok/rajzok a címerpajzs öt mezőjébe kerülnek. Az első két kérdésben a serdülőknek két kategória- állat és növény- segítségével jellemezik önmagukat. Arra a kérdésre kell válaszolniuk, „Ha választhatnál milyen állat illetve növény lennél?”. A harmadik kérdés a serdülők hiányzónak vélt tulajdonságaikra helyezi a hangsúlyt: „Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak?”. A negyedik kérdés azokra a tulajdonságokra fókuszál, amelyekről szívesen lemondanának: „Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?”. Az ötödik kérdés a serdülők életének legszebb élményére kíváncsi. A címerpajzs megmutatja, hogy a serdülőknek milyen évre irányuló vágyai és törekvései vannak.

Az címerpajzs kérdéseire kapott válaszok feldolgozásánál nem a klasszikus értelemben vett szimbólumok elemzését végeztük el, hanem a felszínen maradvá értelmeztük az eredményeket. Véleményünk szerint az állat- és növényrajzok rávilágítanak arra, hogy a serdülők milyen jellemvonások mentén fogalmazzák meg önmagukat, illetve megmutatják a pubertásokban rejlő tulajdonságokat, ösztönöket, emellett a szívósságot, az agresszivitás fokát és a fennmaradáshoz szükséges erőket. Ezen kívül az állatrajzok reprezentálják azt is, hogy a pubertásoknak mennyire vannak ”átlagos” igényeik. Az állatrajzok pszichológiai értelmezéséhez egy egytől ötig terjedő skálát dolgoztunk ki. A skála kimunkálásában a lerajzolt állatfajokból indultunk ki, de ezen belül megvizsgáltuk az adott állat nagyságát, életmódját (magányosan vagy csoportban él, házi vagy vadon élő, szelíd vagy vad) támadási- és védekezési módját, életkörülményeit. Ezen szempontok alapján az állatokat a következő skálán helyeztük el:

- 5-ös: Ebbe a kategóriába a domináns, erőt sugárzó állatokat soroltuk. Ezen állatok életmódjában az erő és a bátorság meghatározó.
- 4-es: Azon állatok csoportja, akik erősek, de nem túl harciasak.
- 3-as: Ide tartoznak azok az állatok, amelyek közepes mérettel és erővel rendelkeznek.

- 2-es: Kis erővel rendelkező állatok, amikre harcias viselkedés nem jellemző.
- 1-es: Kis méretű, gyenge, állatok, amelyek gyakran esnek más állatok áldozatául.

A kategorizáláskor megnevezett, lerajzolt állatokat egyenként mérlegelve soroltuk a kategóriákba.

A növényrajzokat az állatrajzokhoz hasonlóan kategóriákba soroltuk. A növényeknél a méret alapján osztályozva három kategóriát állítottunk fel:

1. Kis méretű növények.
2. Közepes méretű növények.
3. Magas, nagy növésű, robusztus termetű növények.

Az állat és a növényrajzok után, a harmadik és az negyedik kérdésekre adott válaszokat kérdőívenként külön-külön megvizsgáltuk, majd összesítettük őket. Megnéztük, hogy a különböző tulajdonságok hányszor fordultak elő és gyakorisági táblázatba rendeztük az adatokat.

A címerpajzs utolsó feladataként a serdülők életének legszebb eseményeként kapott rajzokat/válaszokat aszerint kategorizáltuk, hogy mely szocializációs színtérhez kapcsolódik az adott élmény.

A kategóriák:

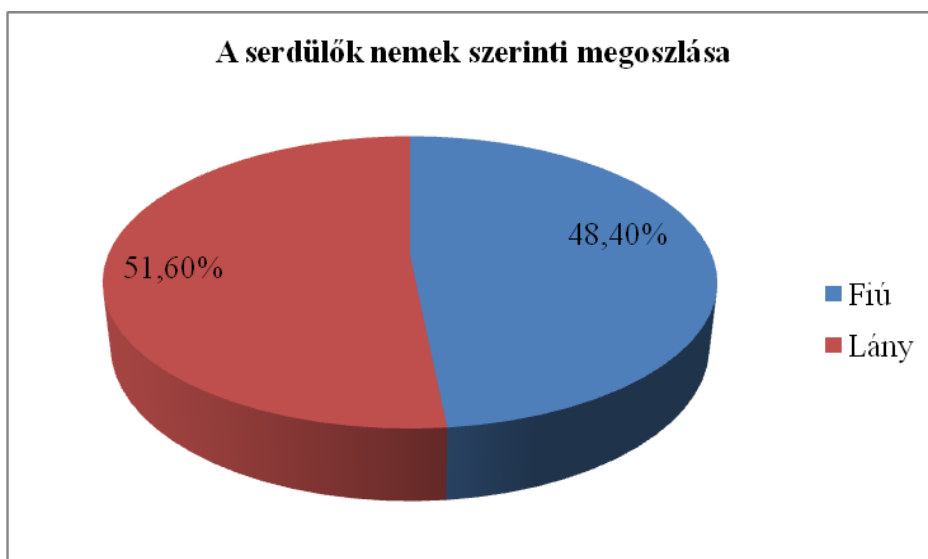
1. Iskolához kapcsolódik
2. Családhoz kapcsolódik
3. Kortárs csoportokhoz kapcsolódik
4. Pályaszocializációhoz kapcsolódik

A címerpajzs vizsgálati módszernél, tehát nem léptük át a kompetenciahatárokat, a szimbólumok értelmezését nem a klasszikus értelemben vett, és külön képzettséget, végzettséget igénylő szempontrendszer alapján végeztük el, hanem egy lehetséges pedagógusi megközelítést alkalmaztunk.

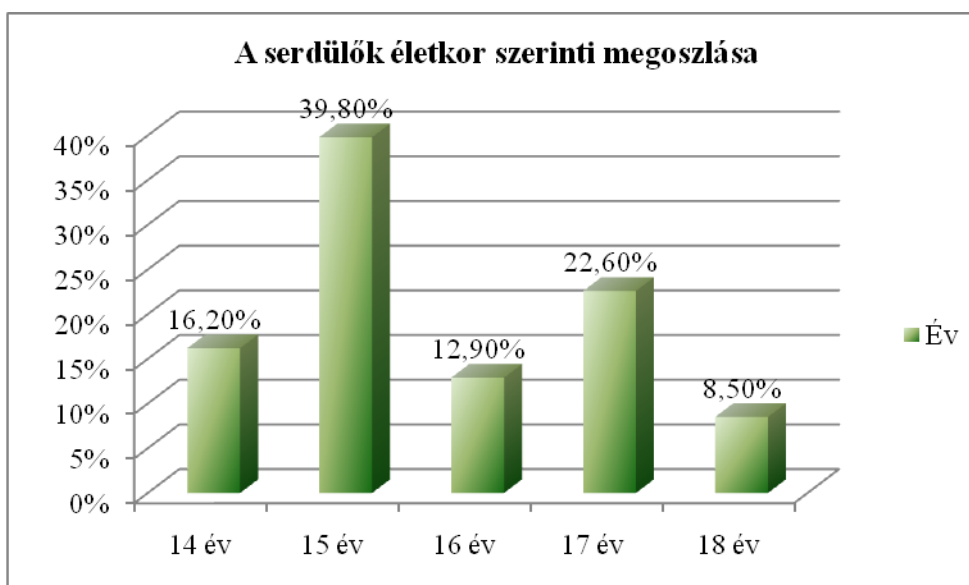
3.4. A vizsgálati minta bemutatása

A kutatás mintáját a 14-18 év közötti pubertások képezik. Az adatfelvétel – a kérdőívek és a címerpajzs kitöltése – egy átlagos egri gimnáziumban illetve egy szakközépiskolában történt. A vizsgálatban összesen 93 serdülőkorú tanuló vett részt. A minta összetételét nézve

a lányok 48-an, a fiúk 45-en voltak. (1.sz.ábra) A vizsgálati minta korösszetételét a 2. számú ábra mutatja be.

1. ábra

2. ábra

3.5. A vizsgálat lebonyolítása

A kérdőívek és a címerpajzs kitöltésére 2012 áprilisában került sor, de ezek kitöltése nem egy napon történt. Összesen 93 feldolgozható kérdőívet és címerpajzsot töltöttek ki a megkérdezett pubertás korúak. A vizsgálatot nem egyénenként végeztük, hanem az egész osztállyal a tanteremben. Az adatközlők mind a kérdőívet, mind a címerpajzsot papír alapon

kapták meg, melyeket mi magunk töltöttünk ki velük. A lapok kitöltése előtt minden esetben felhívtuk a középiskolás fiatalok figyelmét, hogy adják meg életkorukat és nemüket. A titoktartás érdekében más személyes adatokat nem kértünk. Noha a kérdőíven és a címerpajzson világosan meg voltak fogalmazva a kitöltéshez az utasítások, a lapok kiosztása után minden esetben pontos instrukciókat adtunk a kitöltéssel kapcsolatban.

3.6. Az eredmények értékelése

A kérdőívek és a címerpajzsok feldolgozása során kapott eredményeket táblázatok és diagramok segítségével mutatjuk be.

Az első 5 táblázatban a kérdőív által kapott eredményeket mutatjuk be.

1. táblázat

A serdülők szubjektív énképe: nemek szerinti átlagértékek, t-értékek, varianciaanalízissel kapott szignifikanciaszintek, teljes mintára vonatkozó átlag és szórás

Tulajdonságok	Átlag		t-érték	szign.szint	Σ átlag	Szórás
	Fiú	Lány				
Aktív	3,40	2,71	2,700	0,008	3,04	1,276
Őszinte	2,80	2,15	2,932	0,004	2,46	1,119
Szeretetre méltó	3,11	2,46	2,857	0,005	2,77	1,143
Barátságos	2,44	1,98	1,952	0,054	2,20	1,166
Jóindulatú	2,67	2,31	1,416	0,160	2,48	1,212
Tapasztalt	3,16	3,08	0,329	0,743	3,12	1,051
Tájékozott	2,82	3,08	-1,165	0,247	2,96	1,083
Udvarias	2,31	2,38	-0,239	0,812	2,34	1,281
Kedves	2,73	2,13	2,854	0,005	2,42	1,067
Magabiztos	2,80	3,19	-1,333	0,186	3,00	1,407
Bátor	2,47	3,08	-2,182	0,032	2,78	1,390
Szórakoztató	2,69	2,81	-0,401	0,689	2,75	1,479
Vonzó	3,27	3,58	-1,149	0,253	3,43	1,330
Tisztességes	2,64	2,31	1,506	0,135	2,47	1,069
Jelentős	2,98	3,10	-0,469	0,640	3,04	1,293
Érzékeny	3,69	2,60	3,309	0,001	3,13	1,663

(A szignifikanciaszintek a szubjektív énkép nemenkénti összehasonlítására vonatkoznak.)

Az 1. táblázatból az látható, hogy a barátságos tulajdonságnak a legalacsonyabb az átlagértéke (2,20), ami azt jelenti, hogy amikor a serdülőkorú fiatalok önmagukat értékelik, akkor ezt a tulajdonságot tartják leginkább jellemzőnek önmagukra nézve. Emellett a pubertások önértékelésében dominánsan megjelennek az udvarias, a kedves és az őszinte tulajdonságok. A serdülőkorú fiatalok a hétfokú skálán átlagosan hármast jelöltek be a az aktív, a magabiztos és a jelentős tulajdonságokban. Az összes tulajdonság közül a vonzónak

van a legnagyobb átlagértéke (3,43), ami azt mutatja, hogy a serdülőknél önmaguk értékelésében e tulajdonság megítélése a legnegatívabb. Ez a törekvés azonban nemcsak a teljes mintára igaz. A lányok tulajdonságainak átlagértékeit rangsorolva látjuk, hogy a pubertás lányok a vonzóság kérdésében festik önmagukról a legnegatívabb képet (átlagérték: 3,58). A fiúknál az érzékeny tulajdonság megítélése a legrosszabb. Ha a teljes mintát nézzük, akkor az érzékenység a második legkedvezőtlenebb megítélésű jellemző. A szubjektív énkép tartalmát nézve eltérőek a két nemnél jelentkező domináns tulajdonságok. Az átlagértékek alapján a fiúk önértékelésében az első három helyen az udvarias, a barátságos, és a bátor tulajdonságok állnak, míg a lányok önjellemzéseikben a barátságos, a kedves, az őszinte tulajdonságok a legkiemelkedőbbek. Megállapítható, hogy a fiúknál a vonzó, az aktív és az érzékeny, lányoknál a jelentős, a magabiztos és a vonzó tulajdonságok azok, amelyek önértékelésükben kevésbé lényeges jellemvonásként mutatkoznak meg. A két nem között az aktív, az őszinte, a szeretetre méltó, a kedves, a bátor és az érzékeny ($p < 0,05$) tulajdonságok megítélésében van szignifikáns különbség. A lányok aktívabbnak, őszintébbnek, szeretetre méltóbbnak és érzékenyebbnek tartják magukat, mint a fiúk. A fiúk két tulajdonságban, a bátor és a vonzó esetében értékelték szignifikánsan magukat pozitívabban a lányoknál.

2. táblázat

A társak által a serdülőkről adott kép: nemek szerinti átlagértékek, t-értékek, varianciaanalízissel kapott szignifikanciaszintek, teljes mintára vonatkozó átlagok és szórás

Tulajdonságok	Átlag		t-érték	szign.szint	Σ átlag	Szórás
	Fiú	Lány				
Aktív	3,00	2,35	2,298	0,024	2,67	1,386
Őszinte	3,09	1,88	4,878	0,001	2,46	1,340
Szeretetre méltó	2,96	1,77	4,274	0,001	2,34	1,456
Barátságos	2,49	1,69	3,212	0,002	2,08	1,262
Jóindulatú	2,73	1,75	3,669	0,001	2,23	1,376
Tapasztalt	2,93	2,79	0,598	0,551	2,86	1,138
Tájékozott	2,78	2,79	-0,060	0,954	2,78	1,112
Udvarias	2,44	2,17	1,157	0,250	2,30	1,159
Kedves	2,73	1,56	4,357	0,001	2,13	1,416
Magabiztos	2,56	2,46	0,323	0,747	2,51	1,442
Bátor	2,36	2,56	-0,782	0,436	2,46	1,273
Szórakoztató	2,18	2,15	0,133	0,895	2,16	1,154
Vonzó	3,38	2,10	4,400	0,001	2,72	1,528
Tisztességes	2,40	2,00	1,832	0,070	2,19	1,066
Jelentős	2,60	2,17	1,737	0,086	2,38	1,215
Érzékeny	3,80	2,50	4,465	0,001	3,13	1,541

(A szignifikanciaszintek a serdülőkről adott kép nemenkénti összehasonlítására vonatkoznak.)

A 2. számú táblázat alapján leírható, hogy a serdülők a barátságos, a kedves és a szórakoztató tulajdonságokban ítélték legpozitívabban a társaikat, legnegatívabban pedig az érzékeny és a tapasztalt jellemzőkben. Ha a nemeket nézzük, akkor a fiúnál a szórakoztató és a bátor, a lányoknál a kedves és a barátságos a legpozitívabb megítélésű tulajdonság. A fiúk a vonzó és érzékeny, a lányok a tájékozott és tapasztalt tulajdonságokat tartották legkevésbé jellemzőnek társaik értékelésében. A társak által adott kép esetében a fiúk és a lányok között az aktív, az őszinte, a szeretetre méltó, a barátságos, a jóindulatú, a kedves, a vonzó és az érzékeny tulajdonságok értékelésében állapítható meg szignifikáns különbség ($p < 0,05$).

3. táblázat

A serdülők ideálisnak vélt énképe: nemek szerinti átlagértékek, t-értékek, varianciaanalízissel kapott szignifikanciaszintek, teljes mintára vonatkozó átlagok és szórás

Tulajdonságok	Átlag		t-érték	szign.szint	Σ átlag	Szórás
	Fiú	Lány				
Aktív	2,51	1,85	2,699	0,008	2,17	1,212
Őszinte	2,29	1,67	2,754	0,007	1,97	1,127
Szeretetre méltó	2,47	1,67	3,609	0,001	2,05	1,136
Barátságos	2,09	1,48	2,630	0,010	1,77	1,153
Jóindulatú	2,16	1,69	1,931	0,057	1,91	1,186
Tapasztalt	2,04	1,88	0,708	0,481	1,96	1,151
Tájékozott	1,87	1,63	1,098	0,275	1,74	1,062
Udvarias	1,91	1,56	1,591	0,115	1,73	1,065
Kedves	2,29	1,58	3,080	0,003	1,92	1,154
Magabiztos	1,69	1,44	1,348	0,181	1,56	,902
Bátor	1,71	1,63	0,364	0,717	1,67	1,136
Szórakoztató	1,76	1,77	-0,068	0,946	1,76	1,077
Vonzó	2,27	1,77	2,053	0,043	2,01	1,184
Tisztességes	2,02	1,54	2,199	0,030	1,77	1,075
Jelentős	2,11	2,08	0,119	0,906	2,10	1,124
Érzékeny	3,73	3,65	0,270	0,788	3,69	1,553

(A szignifikanciaszintek az ideálisnak vélt énkép nemenkénti összehasonlítására vonatkoznak.)

A 3. számú táblázat alapján megállapítható, a teljes mintát tekintve a pubertások bátrabbak és magabiztosabbak szeretnének lenni, mivel ezek átlagértéke közelít leginkább az 1-hez. Ugyanez a tendencia jelentkezik a nemek szempontjából a fiúnál (bátor átlagértéke: 1,69; magabiztos átlagértéke: 1,71). A lányoknak is a leglényegesebb énré irányuló vágyuk a magabiztosabbá válás, emellett szeretnének még barátságosabbak és tisztességesebbek lenni. Adataink szerint a pubertások pozitív irányba szeretnének változni, ez alól egyedül az

érzékeny tulajdonság a kivétel. A szubjektív énképénél az érzékeny tulajdonság átlaga a teljes minta esetében 3,13, az ideális énkép esetében pedig 3,65. Ebből a serdülők énre irányuló azon törekvése rajzolódik ki, hogy a tizenéves fiatalok szeretnék kevésbé érzékenyek lenni. A pubertások túl érzékenynek gondolják magukat, ezzel magyarázható a náluk mutatkozó negatív irányú fejlődési irány. A két nem között az alábbi tulajdonságok értékelésében van szignifikáns különbség: aktív, őszinte, szeretetre méltó, barátságos, kedves, vonzó, tisztességes ($p < 0,05$).

Az eddig bemutatásra kerülő három énkép (szubjektív énkép, társak által visszajelzett kép és az ideálisnak vélt kép) közötti diszkrepancia megragadásához kiszámoltuk a szubjektív énkép, az ideálisnak vélt én és a társak által adott kép skálán szerzett átlagos összpontszámát. A teljes mintát nézve a pubertások önértékelési összpontszáma 44,42 (átlag: 2,77), az ideálisnak vélt én igény szintjük értéke 31,80 (átlag: 1,98) és a társak róluk adott értékelés mutatója pedig 39,40 (átlag: 2,46). Az különböző énképek átlagos összpontszámának nemenkénti összehasonlítását a 4. sz. táblázat foglalja össze.

4.táblázat

A különböző képek átlagos összpontszáma, átlagának, szórásának összehasonlítása nemenként

	Nem	Átlagos összpontszám	Átlag	Szórás
Szubjektív énkép	fiú	45,98	2,87	10,606
	lány	42,96	2,68	10,595
Ideálisnak vélt énkép	fiú	34,91	2,18	13,621
	lány	28,88	1,80	12,306
Társak által adott kép	fiú	44,42	2,77	12,252
	lány	34,69	2,16	12,175

A táblázat alapján látható, hogy a szubjektív énkép átlagos összpontszáma a fiúknál 45,98, a lányoknál 42,96. Ezen adatok azt mutatják, hogy a lányok önértékelése kicsit pozitívabb, mint a fiúké, de nem szignifikáns a különbség. Az ideálisnak vélt én igény szintjének mutatója (fiúk: 34,91, lányok: 28,88) a lányoknál alacsonyabb, ami azt jelenti, hogy náluk az ideális én közelebb van a pozitív pólushoz. Az ideálisnak vélt én esetében a nemek között szignifikáns különbség van. A lányok ideálisnak vélt énképe szignifikánsan pozitívabb ($t(93)=2,245$; $p <$

0,05). A társak által adott képnél az látható, hogy az értékelési index a fiúknál 44,42, a lányoknál pedig 34,69. A társak által adott kép esetében a két nemnél szignifikáns különbség mutatkozik. A lányok társértékelése szignifikánsan pozitívabb ($t(93) = 3,842$; $p < 0,001$), vagyis a lányok pozitívabb értékelést adtak a társaikról, mint a fiúk.

A kérdésfeltevéseinek megválaszolásához megnéztük a három énkép között található összefüggéseket, melyeket az 5. számú táblázat mutat be.

5. táblázat

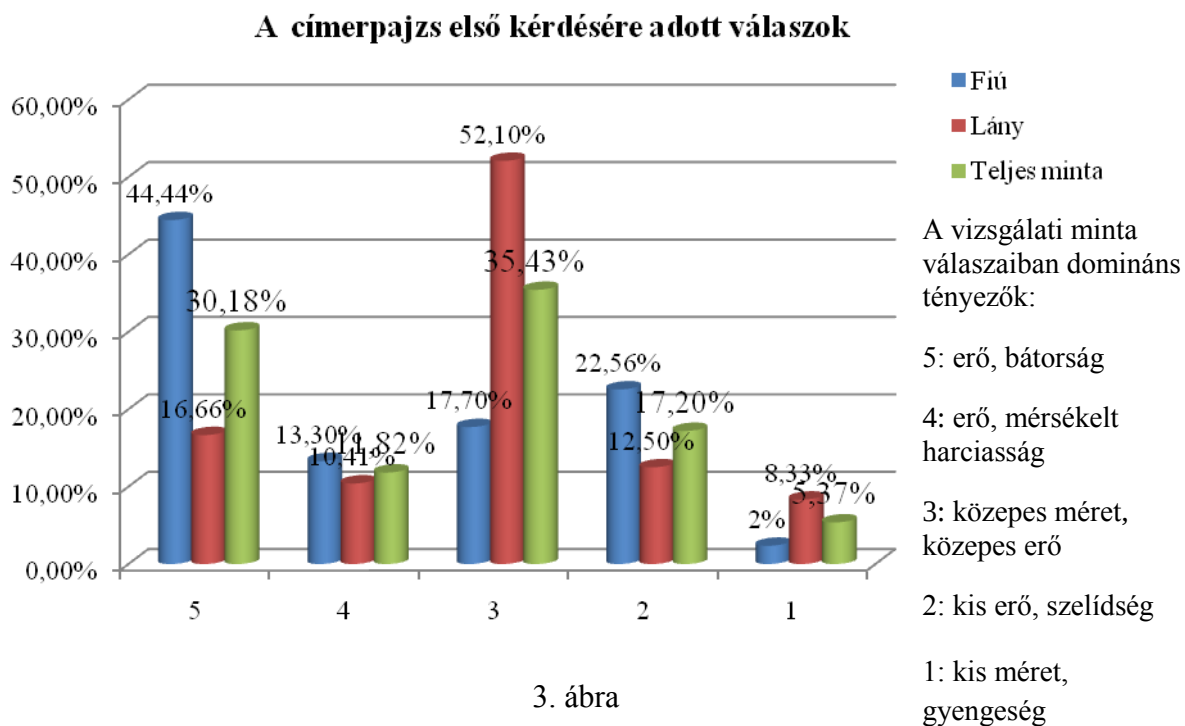
A különböző énképek közötti korrelációs összefüggések és a független t-mintás próbák statisztikái

Az énképek összefüggései	Korrelációs együttható	t-érték	Szign. szint
Szubjektív énkép és a társak által adott kép	0,536	4,160	0,001
Szubjektív énkép és az ideálisnak vélt énkép	0,757	14,025	0,001
Társak által adott kép és az ideális énkép	0,488	-5,502	0,001

A különböző képek összefüggéseit vizsgálva az 5. számú táblázat alapján elmondható, hogy a szubjektív én szorosabb kapcsolatot mutat az ideális énnel, mint a társak által adott értékeléssel. A társértékelés szorosabb kapcsolatban van a szubjektív énképpel, mint az ideális énnel. A serdülők szubjektív énképe és a társak által róluk adott kép a mintán belül szignifikánsan összefügg ($r=0,536$; $p < 0,001$). Az szubjektív önértékelés és a társértékelés között szignifikáns különbség van a serdülők egész mintájára nézve ($t(93)=4,160$; $p < 0,001$). Minél pozitívabb a serdülő szubjektív énképe, annál jobban értékeli őt a társa. A szubjektív énkép és az ideális énkép még szorosabban összefügg, mint az önértékelés és a társértékelés ($r= 0,757$; $p < 0,001$). Az önértékelés és az ideálisnak vélt én közötti különbség szignifikáns ($t(93)=14,025$; $p < 0,001$), diszkrepancia a teljes mintát tekintve nagyobb, mint az önértékelés és a társértékelés esetében. A társak által adott kép és az ideálisnak vélt énkép között is szignifikáns különbség van, az ideális én értékelése pozitívabb, mint a társértékelés.

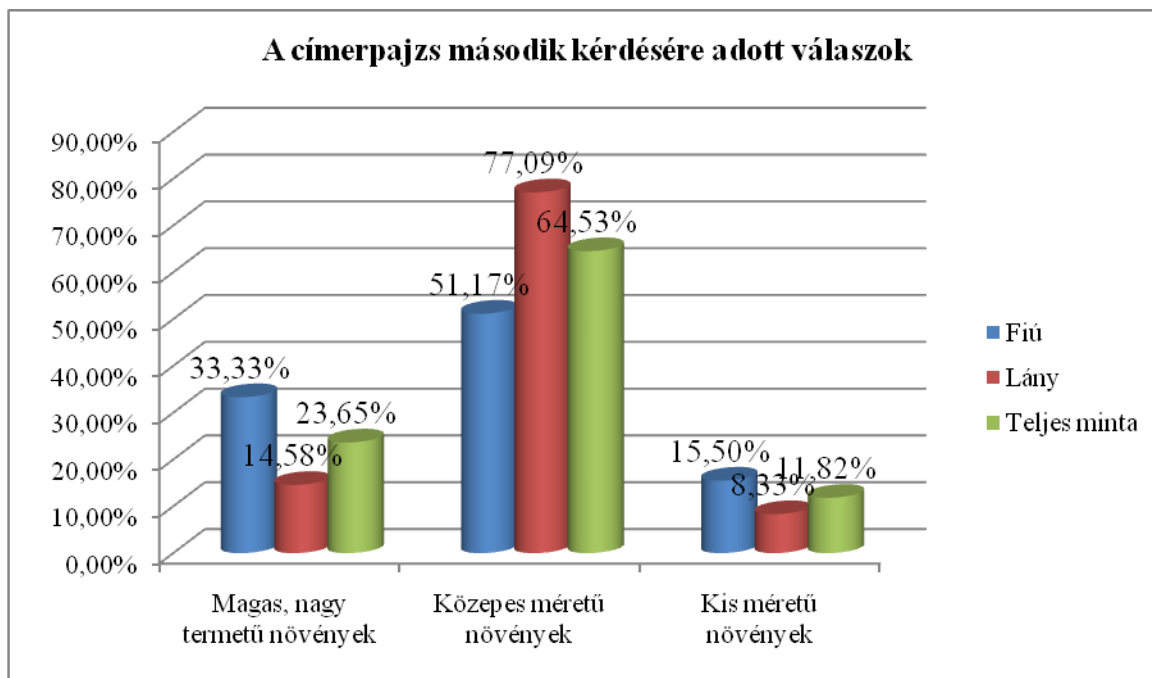
A következőkben a második vizsgálati módszer, a címerpajzs által kapott eredményeket mutatjuk be.

A címerpajzs első kérdése az volt, hogy „Ha választhatnál milyen állat lennél?” A kérdésre adott válaszokat a már korábban bemutatott skálán helyeztük el. A válaszokat a 3. számú ábra szemlélteti.

A 3. számú ábrából jól látható, hogy a serdülőkorúak többsége valamilyen közepes méretű, közepes erővel rendelkező állatot írt illetve rajzolt, ami azt mutatja, hogy a pubertások nem kívánnak eltérni, kitűnni sem negatív, sem pozitív irányba, hanem inkább az átlagos felé tendálnak. A serdülők válaszaiban különbség mutatkozik a nemek tekintetében. A serdülő fiúk kiemelkedően nagy százaléka (44,44%) valamilyen harcias, nagy erővel rendelkező domináns állatot írt illetve rajzolt. Ezután a fiúknál a legnagyobb százalékot a 2-es kategória mutatja, ahová a kis erővel rendelkező, harciasságra nem nagyon törekvő állatok tartoznak. Megállapíthatjuk, hogy a fiúk többsége valamilyen domináns, harcias vagy valamiféle gyenge állattal azonosította önmagát. A pubertás lányok több mint a fele valamilyen közepes méretű, közepes erővel rendelkező állatot adott válaszként. Ezekből az eredményekből arra következtethetünk, hogy a fiúk az erő és a bátorság mentén szeretnék megfogalmazni önmagukat, a lányok pedig átlagosnak tartják magukat.

A címerpajzs második kérdése a következő volt: „Ha választhatnál milyen növény lennél?” A tizenévesek válaszait a dolgozat korábbi részében bemutatott kategóriák alapján soroltuk be.

4. ábra

Az 4. ábráról azt állapíthatjuk meg, hogy a serdülők többsége valamilyen közepes méretű növényen azonosította önmagát (64,53%). A második ranghelyen a magas, robusztus növények szerepelnek. A harmadik helyen a kis méretű növények állnak 11,82%-al. A nemek tekintetében azt látjuk, hogy a közepes méretű növényekkel való azonosulása a lányoknál nagyobb arányban szerepel, a fiúknál pedig a magas, nagy termetű növények írása, rajzolása mutat nagyobb százalékot.

A címerpajzs harmadik kérdéséként szerepelt: „Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak?” A pubertáskorúak válaszait gyakoriság alapján foglaltuk táblázatba (6. számú táblázat).

6. táblázat

Azok a tulajdonságok, amelyekre vevők lennének a serdülők

Tulajdonságok	Gyakoriság		
	Fiúk	Lányok	Σ
szorgalom	9	3	12
okosság	8	9	17
szépség (külsőre, testi adottságra vonatkozó válaszok is)	1	16	17
kreativitás	3	3	6
kitartás	4	5	9
határozottság	2	-	2
nyugodtság	6	4	10
tűrelem	9	13	22
önbizalom	3	2	5
kedvesség	8	13	21
kiegyensúlyozottság	1	-	1
gyorsaság	1	-	1
őszinteség	1	-	1
megbízhatóság	1	1	2
szimpátia	2	-	2
nagylelkűség	1	1	2
bátorság	6	10	16
magabiztosság	5	8	13
bölcsesség	3	-	3
tolerancia	1	1	2
szerénység	2	-	2
alázatosság	1	-	1
segítőkézség	-	1	1
előzékenység	1	-	1
mozgékonyság	1	-	1

talpraesettség	1	1	2
önállóság	-	1	1
nagylelkűség	-	1	1
erő	5	1	6
együttérzés	-	1	1
humor	-	3	3
megfontoltság	-	1	1
jóindulat	-	2	2
jószívűség	-	3	3
szemtelenség	-	1	1
céltudatosság	-	1	1
ügyesség	-	1	1

A 6. számú táblázat alapján leírható, hogy a serdülőknek a kérdésére adott válaszaikban legtöbbször a türelem és a kedvesség fordult elő, ezekre a tulajdonságokra lennének leginkább vevők a pubertások. Ez a szándék nemcsak a teljes mintára igaz, hanem a nemekre is, hiszen a fiúknál és a lányoknál a két tulajdonság elég magas számadattal fordult elő (türelem: lányoknál 13; fiúknál 9; kedvesség: lányoknál 13; fiúknál 8). Adataink szerint a türelemre és a kedvességre magasabb számban voltak vevők a lányok, mint a fiúk. Az említett két tulajdonságon kívül a serdülőkorú fiatalok többsége okosságot venne magának, ha létezne emberi tulajdonságokat árusító bolt. Ez a jellemző mindkét nemnél közel majdnem azonos gyakorisággal fordult elő. A fiúk a szorgalmat és a türelmet említették legtöbbször válaszaikban (mindkettő gyakorisága 9), ezt nem sokkal lemaradva a kedvesség követte. Általában a lányokat tartják szorgalmasabbaknak, ezt igyekszik alátámasztani, az az eredmény, hogy szorgalom gyakrabban szerepelt a fiúknál, mint a lányoknál. Legnagyobb gyakoriságú tulajdonság a lányok esetében a szépség volt. A szépséghez vettük minden külsőre, testi adottságra vonatkozó választ, ilyen és ehhez hasonlóakat: „jó alak, szebb arc; hosszú haj”. A fiúknál külsőhöz kapcsolódó válasszal csak egy esetben találkoztunk, az adatközlő, ha megtehetné a képzeletbeli boltban sármot vásárolna magának. A bátorság és a magabiztosság az a két jellemző, amelyek gyakorisága még kiemelkedik az említett tulajdonságok közül, továbbá ezeket többször írtak válaszaikban a lányok, mint a fiúk.

A címerpajzs negyedik kérdése így hangzott: „Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?” A kérdésre adott válaszokat gyakorisági előfordulás alapján táblázatban jelenítjük meg (7. táblázat).

7. táblázat

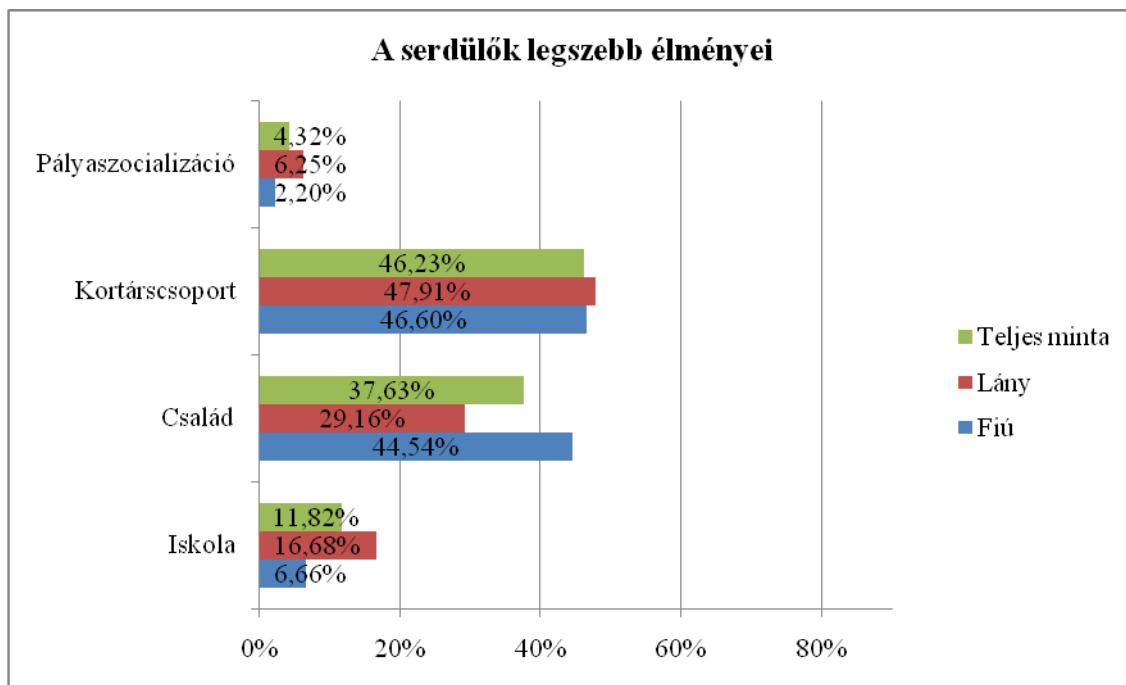
Azok a tulajdonságok, amelyektől megválnának a pubertások

Tulajdonságok	Gyakoriság		
	Fiúk	Lányok	Σ
önzőség	2	3	5
irigység	3	5	8
lustaság	13	4	17
bunkóság	7	8	15
beképzeltség	3	-	3
hirtelen harag	3	7	10
naivitás	2	-	2
nagyképűség	7	-	7
makacsság	5	4	9
kapzsiság	-	1	1
bizonytalanság	1	1	2
önfejűség	-	1	1
lobbanékonyosság	2	-	2
egoizmus	5	1	6
türelmetlenség	5	10	15
érzékenység	4	1	5
feledékenység	2	-	2
fukarság	1	-	1
hanyagság	2	-	2
bénaság	-	2	2
zsugoriság	-	1	1
közöny	1	-	1

trehányság	2	-	2
féltékenység	1	3	4
lelkiismeretesség	1	-	1
csúnyaság (külsőre, testi adottságokra vonatkozó válaszok)	1	10	11
gonoszság	-	2	2
agresszivitás, erőszakosság	-	2	2
rosszindulat	-	6	6
haragtartás	-	1	1
nemtörődömség	2	1	3
visszahúzó	-	2	2
hisztéria	-	2	2
hiúság	-	1	1
pimaszság	-	1	1
sértődékenység	-	3	3
hiperaktivitás	-	1	1
befolyásolhatóság	-	1	1
döntésképtelen	-	1	1
bizalmatlanság	-	1	1

Az egyes tulajdonságok gyakorisági előfordulását mutató 7. számú táblázatból látható, hogy a pubertáskorú fiatalok a lustaságtól, a türelmetlenségtől és a bunkóságtól szabadulnának meg leginkább. A fiúk válaszaiban legnagyobb gyakorisággal a lustaság szerepelt. Emellett a fiúknál kitűnik még két tulajdonság, a bunkóság és a nagyképűség, amelyektől szívesen megválnának. A bunkóság a lányok válaszaiban is igen magas gyakorisággal (8) jelentkezett. A lányok többsége a türelmetlenségét és a külsejére vonatkozó jellemzőket adná el, ha lehetséges lenne. A külsőre vonatkozó válaszok a lányoknál jelentek meg dominánsan, többen mondták azt, hogy megszabadulnának csúnyaságuktól illetve kövérségüktől. A lányok számára fontosabb a külső megjelenés és a szépség, így nagyobb jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy külsejük mennyire felel meg a szépség mércéjének. A lányok ritkábban hajlamosabbak arra, hogy szépnek tartsák magukat. A tulajdonságok között a lányok többször említették a hirtelen haragot, amelyről mindenképp lemondanának.

A címerpajzs utolsó kérdése arra kereste a választ, hogy a serdülőkorú fiatalok mely eseményt tartják életük legszebb élményének. A kapott válaszok osztályozási szempontja, hogy az adott élmény mely szocializációs színtérhez kapcsolódik.

5. ábra

A teljes minta szempontjából a serdülők legszebb élményüket a kortársakkal való kapcsolatokhoz kötik, ilyen és ehhez hasonló válaszokat adtak: „Amikor a barátaimmal Ákos koncertjén buliztunk.” ; „Életem legszebb eseménye, amikor megismerkedtem a barátnőmmel és azóta szeretjük egymást.” ; Megismertem a mostani legjobb barátnőmet.” Tehát megállapíthatjuk, hogy valóban nagy jelentőséggel bír a kortárskapcsolat ebben az életkori periódusban. A második ranghelyre a családhoz kapcsolható élmények kerültek, vagyis a családi szocializációhoz kapcsolódó élmények is meghatározóak. Harmadik helyen az iskola, negyedik ranghelyre pedig a pályaszocializáció került. A legkevesebb élmény a pályaszocializációhoz kapcsolódik, a teljes mintát nézve a serdülők 4,32%-a írt vagy rajzolt továbbtanulással kapcsolatos eseményt. A nemeket vizsgálva jelentős különbségeket találtunk. A pályaszocializációhoz és az iskolához kapcsolódó élmények inkább a lányok válaszaiban fordultak elő. Adataink szerint a lányoknál a kortársakkal kapcsolódó élmények a jelentősebbek, a fiúknál pedig majdnem azonos arányban vannak családi és kortársi élmények.

3.7. A kérdésfelvetések megválaszolása

Első kérdésfelvetésünk az volt, hogy milyen összefüggések tárhatóak fel a serdülők szubjektív énképe, ideálisnak vélt énképe, valamint a társak visszajelzéséből kapott kép között?

E kérdésre vonatkozó hipotézis:

H₁: Véleményünk szerint a szubjektív énkép és a társak által visszatükrözött kép között szorosabb összefüggéseket fogunk találni, mint a szubjektív és ideálisnak vélt kép között. E hipotézisünket arra alapoztuk, hogy a serdülők közötti szoros, érzelmekkel átszőtt kortárskapcsolat a társ értékelésében is megjelenik.

A kutatás során kapott eredmények azt mutatják, hogy a serdülők szubjektív énképe szorosabb összefüggést mutat az ideálisnak vélt énképpel, mint a társak által róluk adott képpel. Tehát az első hipotézisünk nem igazolódott be. A serdülőket jobban foglalkoztatja az ideálisnak vélt énjük, mint a társak által róluk adott visszajelzések.

Második kérdésfeltevésként arra keressük a választ, hogy mi jellemzi a serdülők énre irányuló vágyait és törekvéseit?

E kérdésre vonatkozó hipotézis:

H₂: Úgy gondoljuk, hogy főleg a fiúknál az erő, a dominanciát sugárzó tényezők, jellemzők lesznek meghatározóak, a lányoknál mérsékeltebb törekvéseket fogunk találni.

Ezt az előfeltevésünket beigazoltnak tekintjük, mivel a vizsgálat során azt találtuk, hogy az erőt, a dominanciát sugárzó tényezők megjelenése inkább a fiúknál fordult elő. A fiúk nagy része valamilyen domináns, erős élőlénnel, a lányok többsége pedig közepes erővel és mérettel rendelkező élőlénnel azonosította önmagát. Mindezek mellett a kérdőívben szereplő „bátor” tulajdonság megítélésében szignifikáns különbséget mutattunk ki a két nem között. A fiúk szignifikánsan bátrabbnak tartották magukat, mint a lányok.

Harmadik kérdésfelvetésünk volt, hogy melyik szocializációs színtér dominál a serdülők identitásának kialakulása szempontjából?

E kérdésre vonatkozó hipotézis:

H₃: Úgy gondoljuk, hogy a serdülők identitásának kialakulásában a meghatározó háttérrel kortárskapcsolat jelenti.

Ez a hipotézisünk bebizonyosodott. Általános megfigyelés, hogy a pubertások életében a kortársak szerepe meghatározó, és azok nagyon erősen hatnak rájuk, ezen túlmenően a kutatási eredmények alapján azt is megállapíthatjuk, hogy a kortárskapcsolatok nyújtják az identitás kiformálásának legfőbb szociális színterét ezen életkorban.

III. ÖSSZEGZÉS

Kutatásunk során két módszer – kérdőív és címerpajzs – segítségével vizsgáltuk a serdülőkorú fiatalok önmagukról alkotott képét. A serdülők szubjektív énképének átlaga 2,77, ami a 7-es skálán közepesnek tekinthető. Fontos pedagógiai feladat, hogy tanárként segítsük a tanulókat, a serdülőket a saját értékeik felismerésében illetve személyiségjellemzőik megismerésében. Az önismeret fejlesztése napjainak közoktatási intézményeiben nagyon lényeges feladat. Amennyiben az iskolában a pedagógusok segítik a tanulókat a személyiségtulajdonságuk felismerésében és énképük tudatosításában, akkor azzal hozzájárulhatnak szorongásuk csökkentéséhez és ahhoz, hogy az iskolai feladathelyzetekben a képességeiknek megfelelő teljesítményt éri el. A nevelői hatékonyság növelése mellett azért is fontos, hogy a diákok tisztában legyenek saját értékeikkel, tulajdonságaikkal, mert a reális énkép önmaguk kiteljesítéséhez, sorsuk alakulásában, céljaik megvalósításában fontos alapfeltétel. Szükség lenne arra, hogy az önismeret problémaköre nagyobb hangsúlyt kapjon az intézményes nevelés folyamataiban. A nevelésnek fontos eszköze az értékelés. A pedagógus folyamatosan értékeli, s ezzel aktívan hozzájárul a diák önértékeléséhez. A pedagógusok akkor mozdítják elő a tanulók személyiségének alakulását, ha értékeléskor nem a hibákra, a negatív személyiségvonásokra koncentrálnak, hanem a pozitív, elismerő, értékeiket hangsúlyozó információkra, ezzel is elősegítve azt, hogy kiegyensúlyozott, önmagukban bízó egyéniségekké váljanak.

Kutatásunk rávilágított bizonyos tendenciákra a vizsgált fiatalok énképének alakulásával kapcsolatban. Egy jövőbeni vizsgálat tárgya lehet a fiatalok énképének további több szempontú vizsgálata, különböző kompetenciákat (pszichológus, gyógypedagógus, szociális munkás stb.) bevonva team munkában mélyebb kutatást megcélózva.

Felhasznált irodalom

- Ábrahám Mónika (2008): *12–14 éves gyerekek olvasási, könyv- és könyvtárhasználati szokásai*. Új Pedagógiai Szemle <URL: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00099/2006-01-ta-Abraham-12.html>> (2012. július 14.)
- Atkinson, R. L. – Atkinson, R. C. – Smith, E. E. – Bem, D. J. (2003): *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Balogh Éva (2000): *Pszichológiai kislexikon*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó, Debrecen.
- Berta Judit (2008): *A szocializációs ágensek hatása a példaképválasztásra*. Új Pedagógiai Szemle <URL: <http://www.ofi.hu/tudastar/berta-judit>> (2012. július 16.)
- Borbély Julianna (1983): *Az énkép és az én-ideál jellemzői gimnazista fiataloknál*. Pályaválasztás, 2. sz. 30–34.
- Buda Béla (1970): *A serdülőkor mint átmenet a gyermekkor és a felnőtté között*. In: Havas Ottóné (szerk.): *Serdülőkről*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Buda Béla (1974): *A fiatal felnőttkor szociológiája és lélektana*. In: Buda Béla – Havas Ottóné: *A felnőttkor küszöbén*. Tankönyvkiadó Budapest.
- Cole, Mihael–Cole Sheila R. (2003): *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Csertő Aranka (1991): *Én és a Másik*. Kecskeméti Tanítóképző Főiskola. Kecskemét.
- Eliade, Mircea (1999): *Misztikus születések*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Gaál Viktor (2009): *Bennünk élő mítoszok: a beavatási szertartások*. In: Mindennapi Pszichológia. I. évf. 2. szám.
- Gál Erzsébet, Majzik Lászlóné szerk. (1982): *Korszerű nevelési módszerek az iskolában*. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, Budapest.
- Gennep, Arnold van (2007): *Átmeneti rítusok*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- I. Sz. Kon (1979): *Az ifjúkor pszichológiája*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Keresztes Noémi – Pluhár F. Zsuzsanna – Pikó Bettina (2006): *Fiatalok életmódja és egészsége lakóhelyük tükrében*. Új Pedagógiai Szemle <URL: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00104/2006-06-ta-Tobbek-Fiatalok.html>> (2012. július 19.)

Kiss Tihamér (1978): *Az énkép kialakulása és fejlődése*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Kovács Eszter – Pikó Bettina (2008): *Középiskolások párkapcsolati preferenciái*. Új Pedagógiai Szemle <URL: <http://www.ofi.hu/tudastar/kovacs-eszter-piko>> (2012. július 20.)

Kőrössy Judit (1997): *Az énkép és összefüggése az iskolai teljesítménnyel*. In: Mészáros Aranka (szerk.): *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 67–86.

Kőrössy Judit (2005): *A tanulói énkép formálódása és a tanári értékelés kapcsolata*. Az Országos Köznevelési Intézet konferenciája. <URL: <http://www.ofi.hu/tudastar/3-vitaforum/tanuloi-enkep>> (2012. szeptember 19.)

McCandless, Boyd R. (1976): *Az én-kép és kialakulása*. In: Pataki Ferenc (szerk.): *Pedagógiai szociálpszichológia*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 145-176.

Mead, George, Herbert (1973): *A pszichikum, az én és a társadalom szociálbehaviorista szempontból*. Gondolat. Budapest.

Mérei Ferenc (1976): *Az önismereti érzékenység a serdülőkor kezdetén*. In: *Fejlődéslélektan szöveggyűjtemény* (1996). Eszterházy Károly Főiskola, Eger. 253-282.

Mohás Livia (1978): *Gimnazisták énképe önjellemzéseikben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Murányi-Kovács Endréné (1980): *A serdülőkor (10-16. év)*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

N. Kollár Katalin - Szabó Katalin (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest.

Pálhegyi Ferenc (1999): *Személyiség-lélektani kalauz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Popper Péter (2001): *Van ott valaki?*. Saxum Kiadó, Budapest.

Radnai Béla (1959): *Önértékelés és mások értékelése*. In: *Pszichológiai tanulmányok*. II. Akadémiai Kiadó, Budapest. 213-225.

Szekszárdi Júlia – Horváth H. Attila – Buda Marianna – Simonfalvi Ildikó (2000): *A serdülő erkölcsi szocializációja (Útkeresés a labirintusban)*. Magyar Pedagógia. 2000. évi 4. szám

Vajda Zsuzsa (1991): *Embergyermek-gyerekember: gyermeknevelési kalauz szülőknek*. Göncöl Kiadó, Budapest.

Varró Éva (2003): *Serdülőkori self-diszkrepanciákkal kapcsolatos vizsgálatok*. Erdélyi Pszichológiai Szemle, 4. sz. 3.

Vikár György (1999): *Az ifjúkor válságai*. Animula Kiadó, Budapest.

Mellékletek

1. számú melléklet

Énkép – másként Kérdőív

Nem: a) fiú b) lány

Életkor:.....

A következőkben egy tulajdonságskálát látsz a lapon. A tulajdonságok mellett hét számot találsz, ezek közül kettőt kell megjelölnöd a következő kérdésekre válaszolva:

- Milyennek látom magam? Mindegyiknél karikázd be a megfelelő számot!

- Milyen szeretnél lenni? A megfelelő számra tegyél egy X-et!

Próbáld meg olyan őszintén kitölteni, amennyire csak lehet!

Aktív	1	2	3	4	5	6	7	passzív
Őszinte	1	2	3	4	5	6	7	őszintétlen
Szeretetre méltó	1	2	3	4	5	6	7	utálatos
Barátságos	1	2	3	4	5	6	7	barátságtalan
Jóindulatú	1	2	3	4	5	6	7	rosszindulatú
Tapasztalt	1	2	3	4	5	6	7	tapasztalatlan
Tájékozott	1	2	3	4	5	6	7	tájékozatlan
Udvarias	1	2	3	4	5	6	7	udvariatlan
Kedves	1	2	3	4	5	6	7	morózus
Magabiztos	1	2	3	4	5	6	7	bizonytalan
Bátor	1	2	3	4	5	6	7	gyáva
Szórakoztató	1	2	3	4	5	6	7	unalmas
Vonzó	1	2	3	4	5	6	7	taszító
Tisztességes	1	2	3	4	5	6	7	tisztességtelen
Jelentős	1	2	3	4	5	6	7	jelentéktelen
Érzékeny	1	2	3	4	5	6	7	érzéketlen

A következőkben ugyanazt a tulajdonságskálát látod. Mindegyik tulajdonságnál egy számot kell bekarikáznod a következő kérdésre válaszolva:

- Milyennek látod az osztálytársadat?

Próbáld meg olyan őszintén kitölteni, amennyire csak lehet!

Aktív	1	2	3	4	5	6	7	passzív
Őszinte	1	2	3	4	5	6	7	őszintétlen
Szeretetre méltó	1	2	3	4	5	6	7	utálatos
Barátságos	1	2	3	4	5	6	7	barátságtalan
Jóindulatú	1	2	3	4	5	6	7	rosszindulatú
Tapasztalt	1	2	3	4	5	6	7	tapasztalatlan
Tájékozott	1	2	3	4	5	6	7	tájékozatlan
Udvarias	1	2	3	4	5	6	7	udvariatlan
Kedves	1	2	3	4	5	6	7	morózus
Magabiztos	1	2	3	4	5	6	7	bizonytalan
Bátor	1	2	3	4	5	6	7	gyáva
Szórakoztató	1	2	3	4	5	6	7	unalmas
Vonzó	1	2	3	4	5	6	7	taszító
Tisztességes	1	2	3	4	5	6	7	tisztességtelen
Jelentős	1	2	3	4	5	6	7	jelentéktelen
Érzékeny	1	2	3	4	5	6	7	érzéketlen

2. számú melléklet

Énkép – másként Kérdőív

Nem: a) fő b) lány

Életkor: 17.....

A következőkben egy tulajdonságkálát látsz a lapon. A tulajdonságok mellett hét számot találsz, ezek közül kettőt kell megjelölnöd a következő kérdésekre válaszolva:

- Milyennek látom magam? Mindegyiknél karikázd be a megfelelő számot!

- Milyen szeretnél lenni? A megfelelő számra tegyél egy X-et!

Próbáld meg olyan őszintén kitölteni, amennyire csak lehet!

Aktív	1	X	3	<u>4</u>	5	6	7	passzív
Őszinte	1	X	3	<u>4</u>	5	6	7	őszintétlen
Szeretetre méltó	1	2	X	4	5	6	7	utálatos
Barátságos	X	<u>2</u>	3	4	5	6	7	barátságtalan
Jóindulatú	1	X	<u>3</u>	4	5	6	7	rosszindulatú
Tapasztalt	1	2	X	4	<u>5</u>	6	7	tapasztalatlan
Tájékozott	1	X	3	<u>4</u>	5	6	7	tájékozatlan
Udvarias	X	<u>2</u>	3	4	5	6	7	udvariatlan
Kedves	1	X	<u>3</u>	4	5	6	7	morózus
Magabiztos	1	X	3	<u>4</u>	5	6	7	bizonytalan
Bátor	X	2	<u>3</u>	4	5	6	7	gyáva
Szórakoztató	1	2	X	<u>4</u>	5	6	7	unalmas
Vonzó	1	2	3	X	<u>5</u>	6	7	taszító
Tisztességes	1	X	<u>3</u>	4	5	6	7	tisztességtelen
Jelentős	1	X	3	<u>4</u>	5	6	7	jelentéktelen
Érzékeny	1	2	3	X	5	6	7	érzéketlen

A következőkben ugyanazt a tulajdonságkálát látod. Mindegyik tulajdonságnál egy számot kell bekarikáznod a következő kérdésre válaszolva:

- Milyennek látod az osztálytársadat?

Próbáld meg olyan őszintén kitölteni, amennyire csak lehet!

Aktív	1	2	<u>3</u>	4	5	6	7	passzív
Őszinte	1	2	3	<u>4</u>	5	6	7	őszintétlen
Szeretetre méltó	1	<u>2</u>	3	4	5	6	7	utálatos
Barátságos	1	<u>2</u>	3	4	5	6	7	barátságtalan
Jóindulatú	1	2	<u>3</u>	4	5	6	7	rosszindulatú
Tapasztalt	1	2	<u>3</u>	4	5	6	7	tapasztalatlan
Tájékozott	1	2	<u>3</u>	4	5	6	7	tájékozatlan
Udvarias	<u>1</u>	2	3	4	5	6	7	udvariatlan
Kedves	1	<u>2</u>	3	4	5	6	7	morózus
Magabiztos	1	2	3	<u>4</u>	5	6	7	bizonytalan
Bátor	1	2	<u>3</u>	4	5	6	7	gyáva
Szórakoztató	1	2	<u>3</u>	4	5	6	7	unalmas
Vonzó	1	2	3	4	5	<u>6</u>	7	taszító
Tisztességes	1	<u>2</u>	3	4	5	6	7	tisztességtelen
Jelentős	1	2	<u>3</u>	4	5	6	7	jelentéktelen
Érzékeny	1	2	3	4	<u>5</u>	6	7	érzéketlen

3. melléklet

Énkép – másként Kérdőív

Nem: a) fiú ☒ lány
Életkor: 15

A következőkben egy tulajdonságskálát látsz a lapon. A tulajdonságok mellett hét számot találsz, ezek közül kettőt kell megjelölnöd a következő kérdésekre válaszolva:

- Milyennek látom magam? Mindegyiknél karikázd be a megfelelő számot!
- Milyen szeretnél lenni? A megfelelő számra tegyél egy X-et!

Próbáld meg olyan őszintén kitölteni, amennyire csak lehet!

Aktív	1	X	3	4	5	6	7	passzív
Őszinte	1	X	3	4	5	6	7	őszintétlen
Szeretetre méltó	1	X	3	4	5	6	7	utálatos
Barátságos	X	2	3	4	5	6	7	barátságtalan
Jóindulatú	X	2	3	4	5	6	7	rosszindulatú
Tapasztalt	1	X	3	4	5	6	7	tapasztalatlan
Tájékozott	1	X	3	4	5	6	7	tájékozatlan
Udvarias	1	2	X	4	5	6	7	udvariatlan
Kedves	X	2	3	4	5	6	7	morózus
Magabiztos	X	2	3	4	5	6	7	bizonytalan
Bátor	X	2	3	4	5	6	7	gyáva
Szórakoztató	X	2	3	4	5	6	7	unalmas
Vonzó	1	X	3	4	5	6	7	taszító
Tisztességes	1	X	3	4	5	6	7	tisztességtelen
Jelentős	X	2	3	4	5	6	7	jelentéktelen
Érzékeny	1	2	3	X	5	6	7	érzéketlen

A következőkben ugyanazt a tulajdonságskálát látod. Mindegyik tulajdonságnál egy számot kell bekarikáznod a következő kérdésre válaszolva:

- Milyennek látod az osztálytársadat?

Próbáld meg olyan őszintén kitölteni, amennyire csak lehet!

Aktív	1	2	3	4	5	6	7	passzív
Őszinte	1	2	3	4	5	6	7	őszintétlen
Szeretetre méltó	1	2	3	4	5	6	7	utálatos
Barátságos	1	2	3	4	5	6	7	barátságtalan
Jóindulatú	1	2	3	4	5	6	7	rosszindulatú
Tapasztalt	1	2	3	4	5	6	7	tapasztalatlan
Tájékozott	1	2	3	4	5	6	7	tájékozatlan
Udvarias	1	2	3	4	5	6	7	udvariatlan
Kedves	1	2	3	4	5	6	7	morózus
Magabiztos	1	2	3	4	5	6	7	bizonytalan
Bátor	1	2	3	4	5	6	7	gyáva
Szórakoztató	1	2	3	4	5	6	7	unalmas
Vonzó	1	2	3	4	5	6	7	taszító
Tisztességes	1	2	3	4	5	6	7	tisztességtelen
Jelentős	1	2	3	4	5	6	7	jelentéktelen
Érzékeny	1	2	3	4	5	6	7	érzéketlen

4. melléklet

AZ ÉN CÍMERPAJZSOM

Nem: a) fiú

b) lány

Életkor:.....

A lapon egy címerkörvonal látszik, amelyet vízszintes és függőleges vonalak öt mezőre osztanak. Az egyes mezőkbe a következők kerülnek:

1. Ha választhatnál, milyen állat lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
2. Ha választhatnál, milyen növény lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
3. Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak? A válaszod írd a kipontozott vonalra!
4. Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?
5. Melyik életed legszebb eseménye? Írd le a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!

1.	2.
3.	4.
5.	

5. melléklet

AZ ÉN CÍMERPAJZSOM

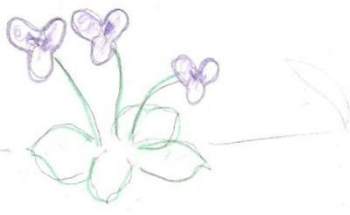
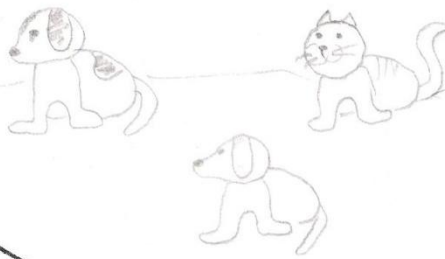
Nem: a) fiú

☒ b) lány

Életkor: 14.....

A lapon egy címerkörvonal látszik, amelyet vízszintes és függőleges vonalak öt mezőre osztanak. Az egyes mezőkbe a következők kerülnek:

1. Ha választhatnál, milyen állat lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
2. Ha választhatnál, milyen növény lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
3. Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak? A válaszod írd a kipontozott vonalra!
4. Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?
5. Melyik életed legszebb eseménye? Írd le a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!

1. <u>páva</u> 	2. <u>ibolya</u>
3. <u>boldogság</u> <u>hisztiség</u> <u>szorgalmasság</u>	4. <u>merészség</u>
5. <u>Mikor megházas a 2 kishúgomat és 1 kis -</u> <u>cicám</u> 	

6. melléklet

AZ ÉN CÍMERPAJZSOM

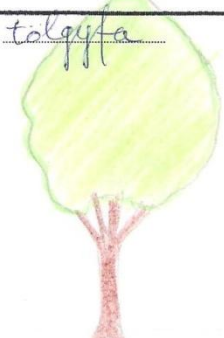
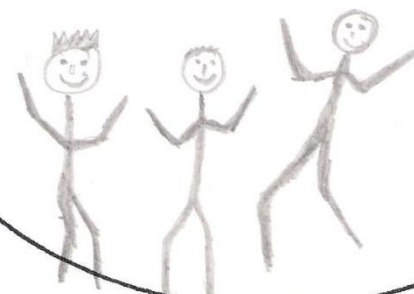
Nem: a) fiú

b) lány

Életkor: 16

A lapon egy címerkörvonal látszik, amelyet vízszintes és függőleges vonalak öt mezőre osztanak. Az egyes mezőkbe a következők kerülnek:

1. Ha választhatnál, milyen állat lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
2. Ha választhatnál, milyen növény lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
3. Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak? A válaszod írd a kipontozott vonalra!
4. Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?
5. Melyik életed legszebb eseménye? Írd le a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!

1. <u>híve</u> 	2. <u>tölgyfa</u>
3. <u>szorgalom, kitartás, kreativitás, türelem</u>	4. <u>türelmetlenség, lassúság, érzékenység</u>
5. <u>Amikor a barátaimmal a Kőrösi Koncertjén buliztunk.</u> ÉN MARKÓ PETI 	

7. számú melléklet

AZ ÉN CÍMERPAJZSOM

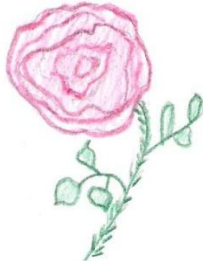
Nem: a) fiú

b) Jány

Életkor: 14

A lapon egy címerkörvonal látszik, amelyet vízszintes és függőleges vonalak öt mezőre osztanak. Az egyes mezőkbe a következők kerülnek:

1. Ha választhatnál, milyen állat lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
2. Ha választhatnál, milyen növény lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
3. Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak? A válaszod írd a kipontozott vonalra!
4. Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?
5. Melyik életed legszebb eseménye? Írd le a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!

1. <u>katika bogár</u> 	2. <u>rózsa</u>
3. <u>erő, jó hang, nagyok</u> <u>hosszu haj</u>	4. <u>csúnyaságot</u>
5. <u>barátokkal sátorozás, bulizás a</u> <u>nyáron</u>	

8. számú melléklet

AZ ÉN CÍMERPAJZSOM

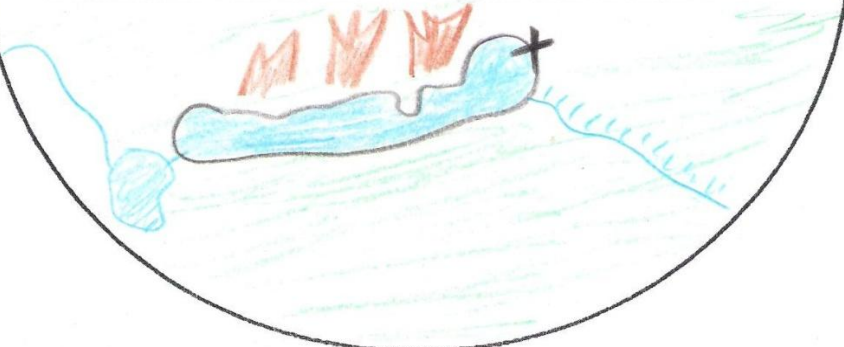
Nem: ☒ a) fiú

b) lány

Életkor: 16.....

A lapon egy címerkörvonal látszik, amelyet vízszintes és függőleges vonalak öt mezőre osztanak. Az egyes mezőkbe a következők kerülnek:

1. Ha választhatnál, milyen állat lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
2. Ha választhatnál, milyen növény lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
3. Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak? A válaszod írd a kipontozott vonalra!
4. Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?
5. Melyik életed legszebb eseménye? Írd le a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!

1. <u>Teknős</u> 	2. <u>Fenyőfa</u>
3. <u>Csintéka, kedvesség</u>	4. <u>Kiszáradtság, lustaság</u>
5. <u>Amitkor a családdal voltam nyaralni</u> 	

9. számú melléklet

AZ ÉN CÍMERPAJZSOM

Nem: a) fiú ☒ b) lány

Életkor: 15

A lapon egy címerkörvonal látszik, amelyet vízszintes és függőleges vonalak öt mezőre osztanak. Az egyes mezőkbe a következők kerülnek:

1. Ha választhatnál, milyen állat lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
2. Ha választhatnál, milyen növény lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
3. Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak? A válaszod írd a kipontozott vonalra!
4. Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?
5. Melyik életed legszebb eseménye? Írd le a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!

1. Antilop 	2. Tulipán
3. Magabiztosság Szélesség Nyugodtság	4. Hisztéria Hiperaktivitás
5. Nem rangsorolom soha. De ha választani kéne akkor az mikor összejöttem a barátommal. 	

10. melléklet

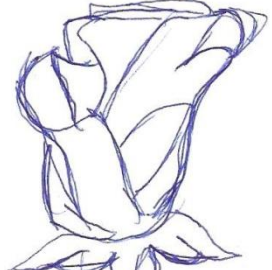
AZ ÉN CÍMERPAJZSOM

Nem: a) fiú b) lány

Életkor: 17

A lapon egy címerkörvonal látszik, amelyet vízszintes és függőleges vonalak öt mezőre osztanak. Az egyes mezőkbe a következők kerülnek:

1. Ha választhatnál, milyen állat lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
2. Ha választhatnál, milyen növény lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
3. Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak? A válaszod írd a kipontozott vonalra!
4. Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?
5. Melyik életed legszebb eseménye? Írd le a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!

1. <u>farkeas</u> 	2. <u>rózsa</u>
3. <u>barátság,</u> <u>hűség,</u> <u>bizalom</u>	4. <u>feltekintés,</u> <u>kedv,</u> <u>szépség</u>
5. <u>A totóterem születése az ami a legemlékezetesebb szünetemre</u>	

11. melléklet

AZ ÉN CÍMERPAJZSOM

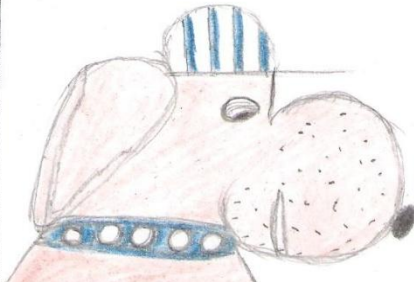
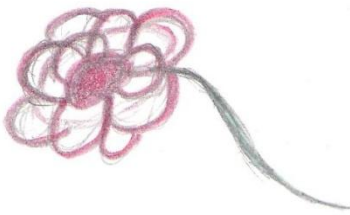
Nem: a) fiú

b) lány

Életkor: 17

A lapon egy címerkörvonal látszik, amelyet vízszintes és függőleges vonalak öt mezőre osztanak. Az egyes mezőkbe a következők kerülnek:

1. Ha választhatnál, milyen állat lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
2. Ha választhatnál, milyen növény lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
3. Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak? A válaszod írd a kipontozott vonalra!
4. Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?
5. Melyik életed legszebb eseménye? Írd le a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!

1. <u>KITTYA</u> 	2. <u>RÓZSA</u>
3. <u>türelem</u>	4. <u>malacskája</u> <u>türelemmel</u>
5. <u>szerelem</u> 	

AZ ÉN CÍMERPAJZSOM

Nem: a) fiú

b) lány

Életkor: 15

A lapon egy címerkörvonal látszik, amelyet vízszintes és függőleges vonalak öt mezőre osztanak. Az egyes mezőkbe a következők kerülnek:

1. Ha választhatnál, milyen állat lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
2. Ha választhatnál, milyen növény lennél? A válaszod írd a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!
3. Ha egy képzeletbeli boltban emberi tulajdonságokat vásárolhatnál, akkor milyen tulajdonságokat vennél magadnak? A válaszod írd a kipontozott vonalra!
4. Ha egy képzeletbeli zálogházba emberi tulajdonságokat lehetne beadni, akkor milyen tulajdonságokat adnál el?
5. Melyik életed legszebb eseménye? Írd le a kipontozott vonalra! Ha van kedved rajzold is le!

1. <u>Oroszlán</u> 	2. <u>Fa</u>
3. <u>megbizhatóság, türelem, beállás, szimpáti</u>	4. <u>bunkóság, bekepzeltje, szabadság</u>
5. <u>Amikor megtanultam a laptopon a számítást</u> 	